

A photograph of a tree-lined path. The path is paved and runs diagonally from the bottom right towards the center. It is flanked by tall, mature trees with dense green foliage. Sunlight filters through the leaves, creating dappled shadows on the path. To the left of the path, there is a grassy area with white wildflowers. In the background, a bright, open field is visible under a clear sky.

Richtlijnen lanen **Langbroekerwetering** **en historische infrastructuur**

Richtlijnen lanen Langbroekerwetering en historische infrastructuur

In het kader van het uitvoeringsproject: De paden op, de lanen in... Langbroekerwetering

Opgesteld: Utrecht, maart 2007
Landschapsbeheer Utrecht
i.s.m. studenten Hogeschool Larenstein/ Velp
richting tuinarchitectuur: Adriana Verhagen, Eleonora Swart

In opdracht van: Stuurgroep Kromme Rijnlandschap

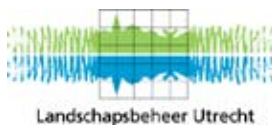
Projectgroep: gemeente Utrechtse Heuvelrug
gemeente Wijk bij Duurstede
gemeente Bunnik

Dit project is mede gefinancierd door de Europese Unie.

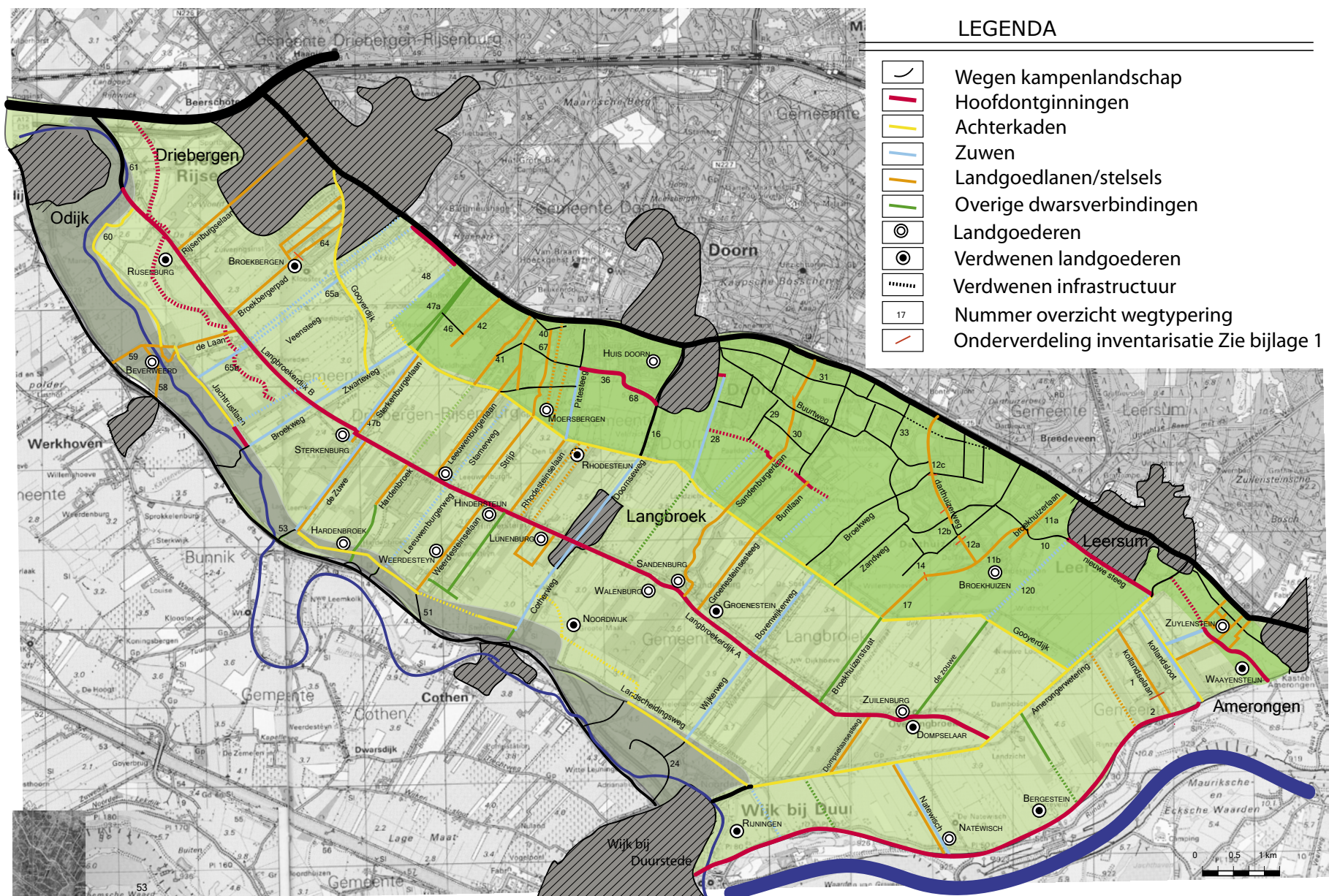
Met dank aan: Stichting De Voetstap
Vereniging Dorp en Natuur/ Amerongen Leersum
Vereniging Natuur en Milieu/ Wijk bij Duurstede

Foto's: Adriana Verhagen

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
	Samenvatting	9
2	Plangebied	11
3	Landschapstypen en ontginningen	13
4	Typeringen infrastructuur	15
	4.1 Infrastructuur kampenlandchap	17
	4.2 Infrastructuur coulissenlandschap	19
	4.3 Infrastructuur landgoederen	21
5	Referentiebeelden	25
	5.1 Infrastructuur kampenlandschap	27
	5.2 Hoofdontginning	29
	5.3 Achterkades	31
	5.4 Zuwes	33
	5.5 Landgoedlanen	37
	5.6 Middeleeuwse Lanen	39
	5.7 Formele stijl	41
	5.8 Landschapstijl	43
6	Visie op lanen	45
7	Aanbevelingen	47
8	Bronvermelding	53
	Bijlage 1: Overzicht wegtypering per straat	
	Bijlage 2: Ontginningen nader bekeken	
	Bijlage 3: Typering plantverbanden	
	Bijlage 4: Overzicht voorkomende wegtypering	

BASISKAART WEGTYPERINGEN

1 Inleiding

In het uitvoeringsprogramma van het gebiedsgericht project Langbroekerwetering wordt o.a. de aanleg en herstel van wegbeplanting genoemd. In aansluiting op de landschapsvisie Langbroekerwetering is er bij de verschillende gemeenten duidelijke behoefte aan een concrete uitwerking van het onderwerp lanen.

Het Langbroekerweteringgebied is uniek door de ligging tussen heuvelrug en rivieren, de cultuurhistorische ontwikkelingen en ontstaansgeschiedenis. Zowel in landschappelijk, ecologisch als cultuurhistorisch opzicht heeft het gebied op relatief kleine schaal een grote variëteit te bieden. Het gebied is relatief goed bewaard gebleven, mede door de combinatie van particuliere landgoederen en landbouw. Desondanks staan cultuurhistorische elementen, waaronder de gebiedskarakteristieke infrastructuur onder druk. Nieuwe ontwikkelingen in de landbouw, de toenemende recreatieve druk, de veranderende functies van agrarische bebouwing en de ontwikkeling van nieuwe natuur geven veelal positieve impulsen, maar kunnen ook op gespannen voet staan met de specifieke gebiedskenmerken en de landschapsecologische waarden.

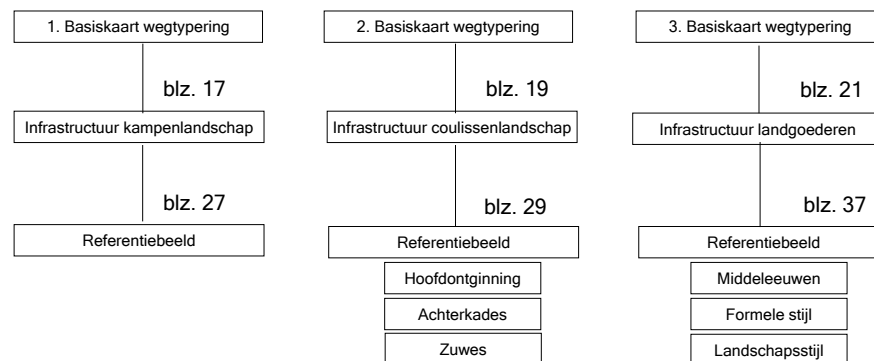
Om de unieke karakteristiek van het gebied te behouden en ook als zodanig te kunnen herkennen is het van groot belang dat bestaande paden en lanen behouden blijven. En eventueel zelfs oude, verdwenen, paden kunnen worden aangelegd. Knelpunt hierbij is vaak het ontbreken van cultuurhistorische gebiedskennis van de huidige infrastructuur. Hoe is het pad/de laan ontstaan? Wat was zijn functie? Wat was de oorspronkelijke verschijningsvorm? En welk type wegbeplanting kwam hier voor? Dit zijn een aantal vragen die we in deze richtlijnen willen beantwoorden. De richtlijnen zijn opgesteld op basis van een totaalinventarisatie, opgedane ervaringen met diverse uitvoeringsprojecten en cultuurhistorisch onderzoek. Als praktische handleiding zijn de richtlijnen toegankelijk voor zowel particuliere grondeigenaren als overheden.

Leeswijzer rapport

Op blz 6 en Bijlage 1 (blz 55) vindt u de 'basiskaart wegtyperingen'. Deze 'basiskaart wegtyperingen' geeft een overzicht van de belangrijke laantypen die in het gebied voorkomen. Het laantype in combinatie met het landchapstype, geeft aan welk referentiebeeld bij de betreffende laan past.

In hoofdstuk 6 (blz 45) worden de referentiebeelden behandeld. Hier vindt u de belangrijkste karakteristieke elementen en randvoorwaarden per laantype. Tevens wordt aangegeven welke ontwikkelingen bij het betreffende laantype gewenst dan wel ongewenst zijn.

Onderstaand schema geeft aan hoe u dit rapport kunt gebruiken.

Wij raden u uiteraard aan het rapport eerst geheel door te nemen. Om daarna een specifieke keuze te maken. Veel leesplezier!

Samenvatting

De ruimtelijke kwaliteit van de Langbroekerwetering wordt mede bepaald door de aanwezigheid van een groot aantal lanen. Om deze in de toekomst te kunnen handhaven, mogelijk te versterken en om ruimtelijke randvoorwaarden te geven voor nieuwe ontwikkelingen is een visie op de lanen noodzakelijk. Het versterken van de karakteristieke laanstructuren komt de herkenbaarheid van de oorspronkelijke cultuurhistorie van het gebied ten goede.

In diverse beleidsplannen, waaronder de Landschapsvisie Langbroekerwetering, wordt ingegaan op karakteristieke landschapstypen en landschapelementen in het plangebied. Met betrekking tot het onderwerp lanen zijn de beleidsvisies en uitvoeringsprogramma's nog niet voldoende uitgewerkt. Daardoor ontstond bij diverse gemeenten behoefte aan een concrete uitwerking van het thema lanen.

In het kader van het project "De paden op de lanen in... Langbroekerwetering" is een inventarisatie gemaakt van de lanen en de lanenstructuur in het Langbroekerweteringgebied. De huidige infrastructuur is bij deze inventarisatie het uitgangspunt geweest voor het te ontwikkelen beeld en toekomstige ontwikkelingen.

In het Langbroekerweteringgebied zijn drie landschapstypen te onderscheiden:

- het kampenlandschap
- het coulissenlandschap
- het rivierenlandschap of Kromme Rijnlandschap.

In dit rapport wordt de aandacht vooral gevestigd op de infrastructuur die kenmerkend is voor het kampenlandschap en het coulissenlandschap. De infrastructuur van het rivierenlandschap wordt minder gekenmerkt door lanen.

Binnen deze landschapstypen zijn bij de inventarisatie de volgende laantypen onderscheiden:

- wegen kampenlandschap
- hoofdontginningen
- achterkaden
- zuwes
- landgoedlanen/-stelsels en overige dwarsverbindingen.

Tevens is aangegeven waar infrastructuur verdwenen is.

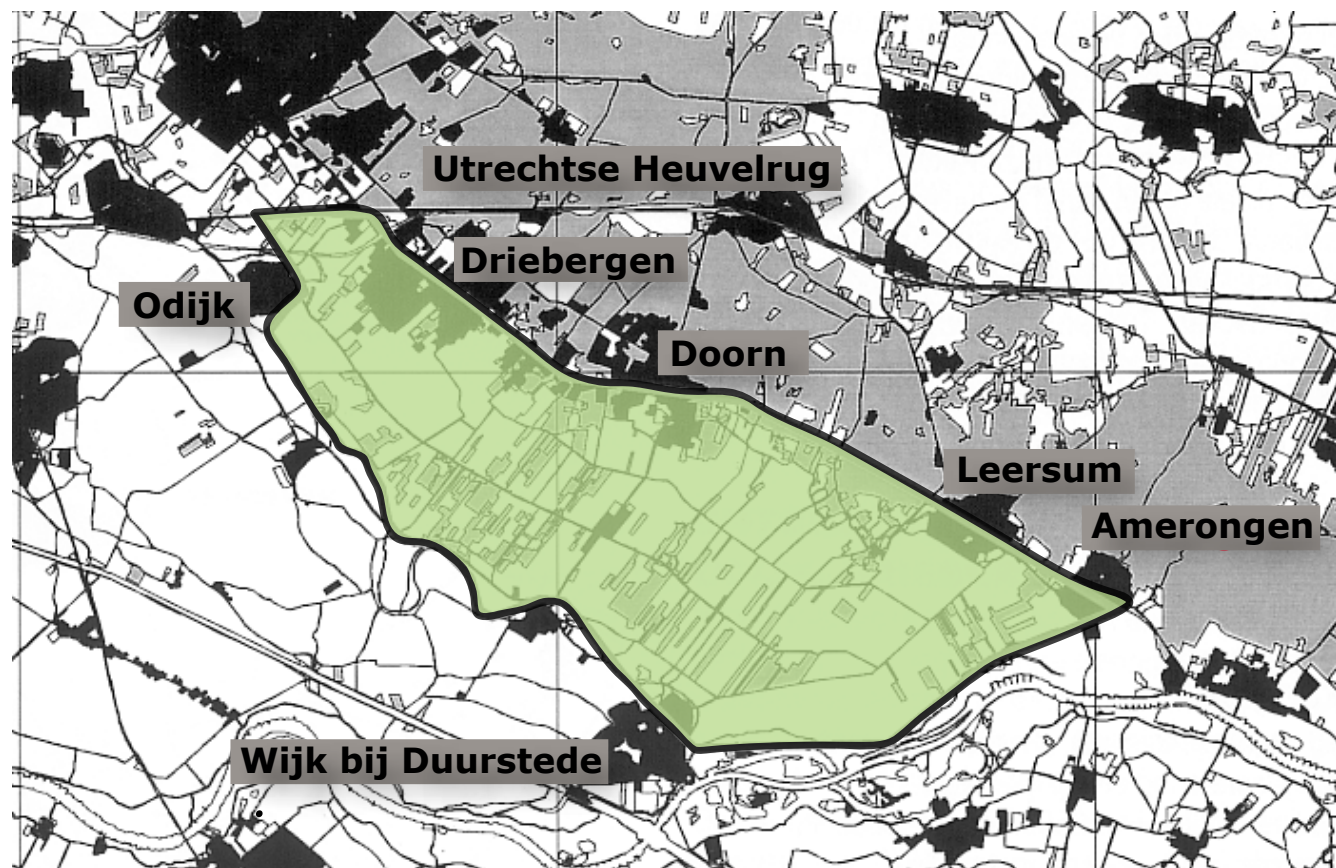
Veel wegen en paden in het kampenlandschap worden omzoomd door houtwallen of laanbeplantingen. Ook lopen er door het kampenlandschap een aantal lanen die het coulissenlandschap met de Heuvelrug verbinden. Dit zijn belangrijke structuurdragende lanen voor het Langbroekerweteringgebied.

Binnen het coulissenlandschap zijn de hoofdontginning, achterkaden en zuwes belangrijke cultuurhistorische en landschapsbepalende infrastructurele elementen. Daarnaast verschenen er in het Langbroekerweteringgebied vanaf de 13e eeuw tientallen ridderhofsteden en versterkte boerderijen waarvan een deel zich verder ontwikkelde tot landgoederen. Binnen deze landgoederen onderscheiden we drie typen landgoedlanen:

1. middeleeuwse lanen
2. lanen volgens de formele stijl
3. lanen volgens de landschapstijl

Per landschapstype zijn in dit rapport voor de belangrijkste laantypen referentiebeelden opgenomen. Bij deze referentiebeelden wordt per laantype aangegeven wat de belangrijkste kenmerken van het betreffende laantype zijn. Ook wordt bij deze referentiebeelden aangegeven welke ontwikkelingen wel of juist niet gewenst zijn bij het betreffende laantype.

Hiermee hopen wij u een kader te geven om tot een eerste analyse van de onderhoudstoestand van een laan en tot aanbevelingen voor het beheer van de betreffende laan te komen.

PLANGEBIED

Bron: Landschapsvisie Langbroekerwetering/ DHV 2001

2 Plangebied

De Langbroekerwetering wordt aan de noordoostzijde begrensd door de provinciale weg Driebergen-Rhenen (N225) en door de bebouwingsranden van Driebergen, Doorn en Leersum. De A12 vormt de grens aan de noordwestelijke zijde. In het zuiden vormt de Lekdijk de grens. De provinciale weg Wijk bij Duurstede-Bunnik (N229) geeft de begrenzing van het westelijke gebied. (zie kaart blz. 10)

Geschiedenis Langbroekerwetering

Na de afdamming in 1122 van de Kromme Rijn in Wijk bij Duurstede konden de laaggelegen gebieden, oftewel de broeklanden, tussen de rivier en de Heuvelrug ontgonnen worden. Daartoe werd omstreeks 1126 een wetering gegraven met zijsloten voor de ontwatering. Zo zijn langgerekte kavels ontstaan, de zogenaamde 'copes', loodrecht op de wetering. Door het verdwijnen van het moeras was de oostgrens van het Utrechtse domkapittel –het Sticht– wel kwetsbaar geworden. Om het gebied te kunnen verdedigen kregen een aantal officieren van hun leger ieder een stuk land ter grootte van 5 hectare. Op hun stuk land moesten de officieren, die tot ridder waren geslagen, een "donjon" bouwen: een verdedigbare woontoren met een gracht er omheen. In het begin van de 16e eeuw kwamen hier de ridderhofsteden uit voort. Met de aanleg van parken en parkbossen ontstonden de landgoederen die nu de omgeving nog sieren.

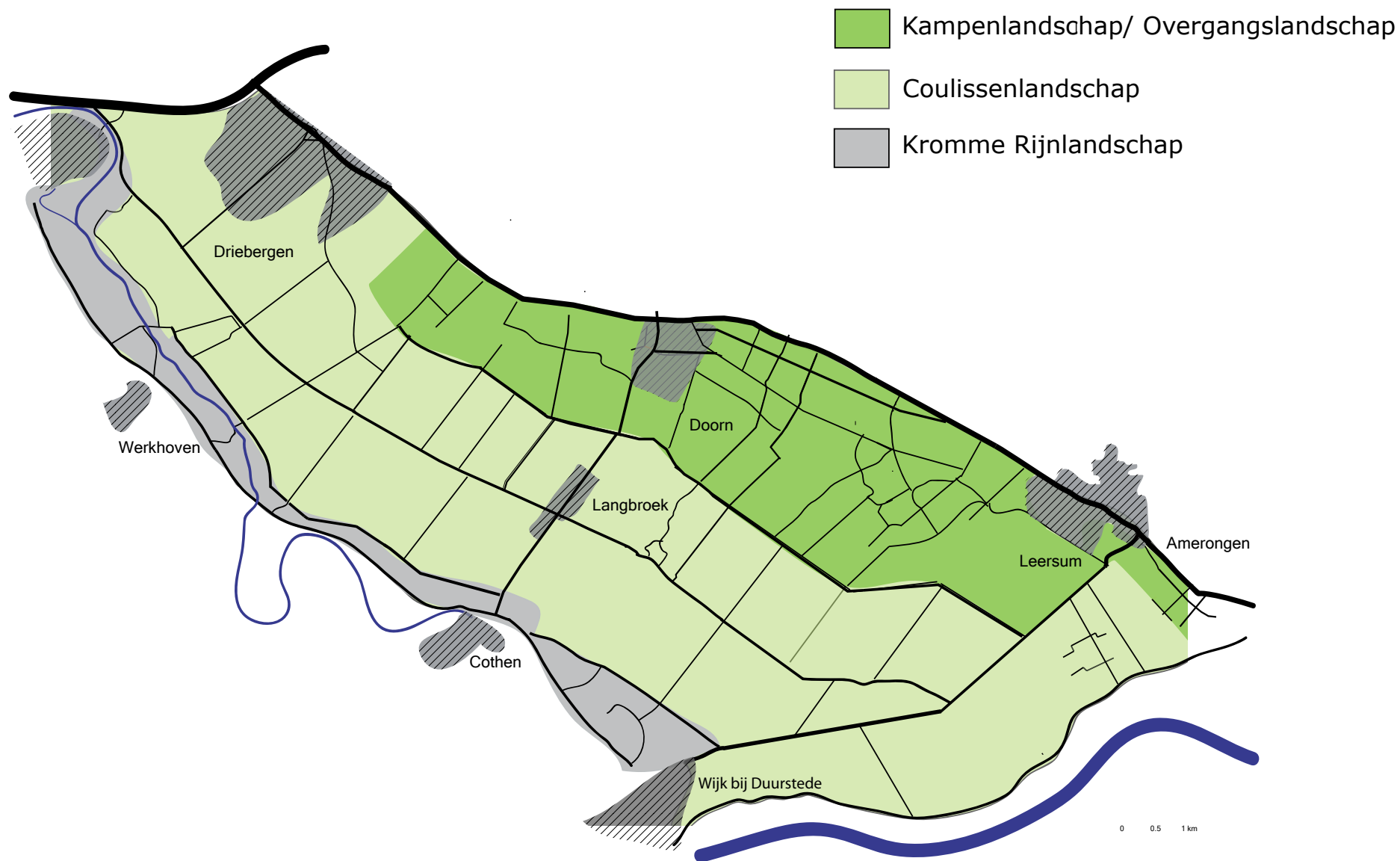
Landschap

Het Langbroekerweteringgebied vormt een landschappelijk en (hydro-)ecologisch rijk overgangsgebied tussen de droge zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug en de oeverwallen en de natte komkleigronden langs de Kromme Rijn.

Kenmerkend voor het gebied is de grote afwisseling van bosgebieden, houtsingels, weilanden, akkers en waterlopen. Landbouw, natuur en recreatie zijn nu belangrijke, vaak sterk verweven functies. Het Langbroekerweteringgebied is grotendeels nog onaangetast. De cultuurhistorie is tastbaar aanwezig door de grote dichtheid aan landgoederen langs o.a. de Langbroekerwetering.

Monumentale kastelen en buitenplaatsen zijn kenmerkend voor het Langbroekerweteringgebied

LANDSCHAPSTYPEN

Bron: Cultuurhistorische atlas Utrecht/ R. Blijdestein

3

Landschapstypen en ontginningen

In het plangebied onderscheiden we drie verschillende landschapstypen. De indeling is gebaseerd op de cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht "Tastbare Tijd" (R. Blijdestein).

Het gaat om de volgende landschapstypen:

- Kampenlandschap / overgangslandschap
- Coulissenlandschap
- Rivierlandschap / Kromme Rijnlandschap

Op de kaart op pagina 12 ziet u waar de drie landschapstypen voorkomen. In het hiervolgende leest u meer over deze drie landschapstypen.

Kampenlandschap/overgangslandschap

De oudste wegen vinden we in de overgangszone, van de hoge droge Heuvelrug naar het vochtige "Lange Broek". Al sinds de Vroege Middeleeuwen loopt op de zuidvlank van de Heuvelrug de Heerweg tussen Utrecht en Rhenen. Deze bestond uit een beneden- en een bovenweg. De Postweg tussen Doorn en Leersum is een restant van de benedenweg. Op de overgang tussen de Utrechtse Heuvelrug en Langbroek lagen aan de noordrand vroegmiddeleeuwse bouwlanden, zogeheten engen, met aansluitend hooi- en weidegronden, de meenten. Een typische engweg is bijv. de Buurtweg tussen Doorn en Leersum. Het zandgebied is blokvormig ontgonnen.

Coulissenlandschap

De infrastructuur van het coulissenlandschap is ontstaan tijdens de ontginningen van het natte broekgebied. Vanaf de hoofdontginning, vaak een wetering, werden in blokken kavels ontgonnen, de zogenaamde hoeven. Ter voorbereiding van de verkaveling werden zijkaden of zuwes opgeworpen als waterscheiding tussen de ontginningsblokken. Als achtergrens en voor de afvoer van kwelwater van de Heuvelrug werd een smalle achterkade gegraven.

Aan de weteringzijde van de hoofdontginning werden boerderijen gesticht.

Een aantal van de oorspronkelijke eigenaren van de ka-

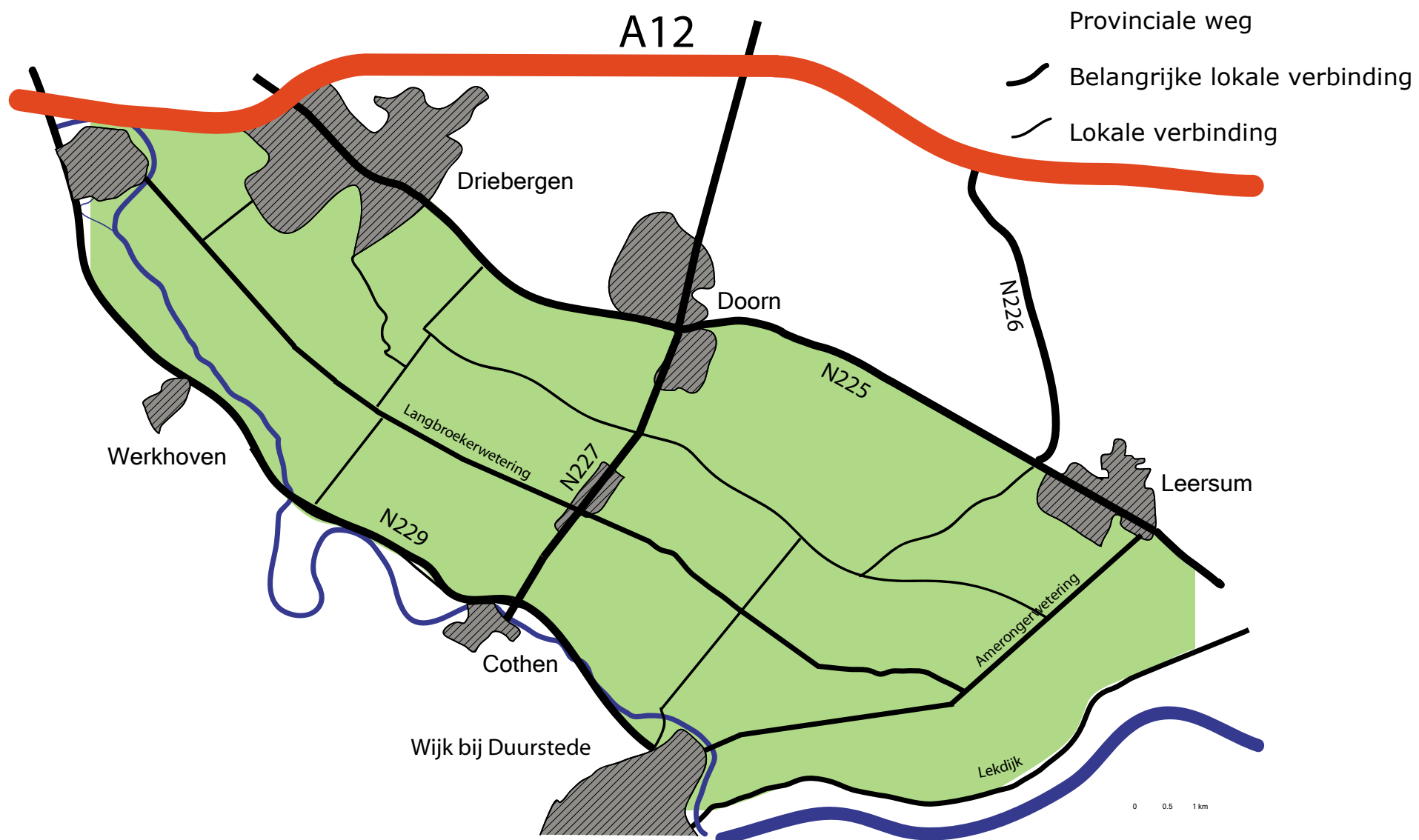
velboerderijen heeft kans gezien welvarend te worden; Welvarend genoeg om bij de boerderij vanwege statusoverwegingen een stenen woontoren te laten bouwen. Het zijn de zogenaamde donjons die de kern vormen van de vele kastelen die het gebied nu kenmerken. Het grote aantal monumentale landgoedlanen, die vanuit het coulissenlandschap soms doorlopen tot ver in het kampenlandschap, zijn zeer kenmerkend voor het gebied.

Rivierenlandschap / Kromme Rijnlandschap

In het rivierenlandschap van de Kromme Rijn volgen de wegen de loop van de rivier. Deze wegen zijn ook zeer oud, en dateren zeker al uit de achtste eeuw. we gaan hier niet verder op in, omdat het voor dit rapport minder relevantie heeft.

Stenen woontorens kenmerken de Langbroekerwetering

4 Typering infrastructuur

De drie landschapstypen in het plangebied kennen ieder hun eigen, kenmerkende infrastructuur. In dit rapport wordt de aandacht voornamelijk gevestigd op de infrastructuur die kenmerkend is voor het Kampenlandschap en het Coulissenlandschap. De infrastructuur die specifiek is voor het rivierlandschap wordt minder gekenmerkt door laanbeplanting en is voor het project van ondergeschikt belang.

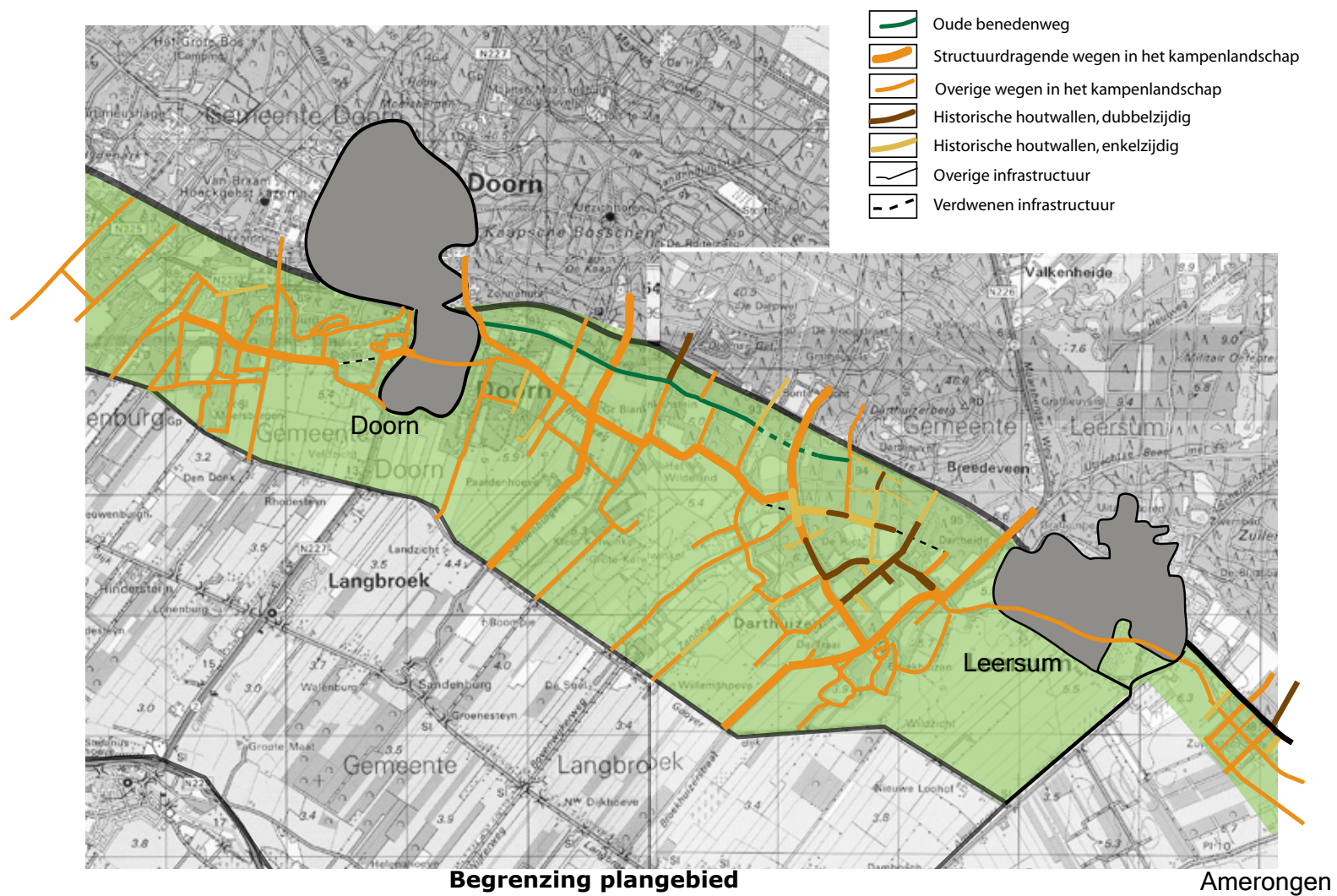
In het plangebied is de oorspronkelijke ontginningsstructuur nog steeds de basis voor het lokale verkeer. De hoofdontginning Langbroekerdijk is de hoofdverkeersader van oost naar west, met een ondergeschikte rol voor de achterkades Gooyerdijk en de Landscheidingsweg. In oost-west richting heeft de zuwe tussen Cothen en Doorn een ontwikkeling doorgemaakt tot provinciale weg N227. Ook de hoofdontginning Amerongerwetering speelt een belangrijke rol in de oost-west verbinding tussen Wijk bij Duurstede en Amerongen. Evenals de Lekdijk. De Zuwe en de Sterkenburgerlaan, oorspronkelijk ook een zuwe, zijn belangrijk voor de huidige gebiedsontsluiting.

Infrastructuur en hoofdwegen anno 2006

Het plangebied wordt ruwweg in blokken verdeeld door een aantal belangrijke verkeersaders. De N229, de verbindingsweg tussen Wijk bij Duurstede en Bunnik doorkruist het rivierlandschap en bepaalt de zuidwestelijke grens van het gebied. De N225, de voormalige Heerweg over de flanken van de heuvelrug, vormt de noordoostelijke grens tussen Driebergen en Amerongen. De Lekdijk en de A12 tussen Driebergen en Bunnik vormen de zuid- respectievelijk noordgrens van het gebied. Al deze wegen hebben een grote verkeersstroom te verwerken en zijn voor de ontsluiting van het Langbroekerweteringgebied van cruciaal belang.

Langbroekerdijk is nog steeds een belangrijke oost-westverbinding

Bron: Historische houtwallen/ Stuurgroep Kromme Rijnlandschap 2000 +
Cultuurhistorische atlas Utrecht/ R. Blijdestein

INFRASTRUCTUUR KAMPENLANDSCHAP

4.1 Infrastructuur Kampenlandschap

De oude ontginningsstructuren van het kampenlandschap die zo kenmerkend zijn voor de flanken van de Utrechtse Heuvelrug zijn het best bewaard gebleven tussen Doorn en Leersum. Tussen Driebergen en Doorn zijn de oude ontginningsstructuren van het landschap opgegaan in de parkstructuur van de landgoederen en buitenplaatsen langs de N225. Deze landgoederen en buitenplaatsen zijn onderdeel van de Stichtse Lustwarande, ontwikkeld in de economische bloei van de provincie Utrecht in de 19e eeuw.

Kenmerkend voor het kampenlandschap tussen Doorn en Leersum zijn de open landbouwpercelen die omsloten worden door opgaande beplanting van lanen en houtwallen. Hierdoor is er sprake van een kleinschalig en besloten landschap. De ruimtes tussen de opgaande beplanting, akkers en weilanden, worden kamers genoemd. Het contrast tussen de lichte, open kamers en de donkere, beschaduwde lanen, wegbepanting of houtwallen zorgt voor een afwisselend en structuurrijk beeld. De kamers zijn ontwikkeld op de drogere enkeerdgronden, in de loop der tijd opgehoogd door het gebruik van ruwe stalmest en hebben een onregelmatige blokverkaveling. De hoeves die verspreid liggen in het gebied zijn allemaal noordwaarts georiënteerd, richting

Schematische weergave van het kampenlandschap met lanen die doorlopen in het coulissenlandschap

(Bron: Landschapsvisie Langbroekerwetering)

de Heuvelrug. Deze oriëntatie van de bebouwing vindt zijn oorsprong in de tijd dat de natte broekgronden nog niet ontgonnen waren en dus voor gebruik nog niet geschikt. De wegen en paden in dit gebied worden omzoomd door houtwallen of laanbeplanting, afhankelijk van de aard en het gebruik van de wegen en paden.

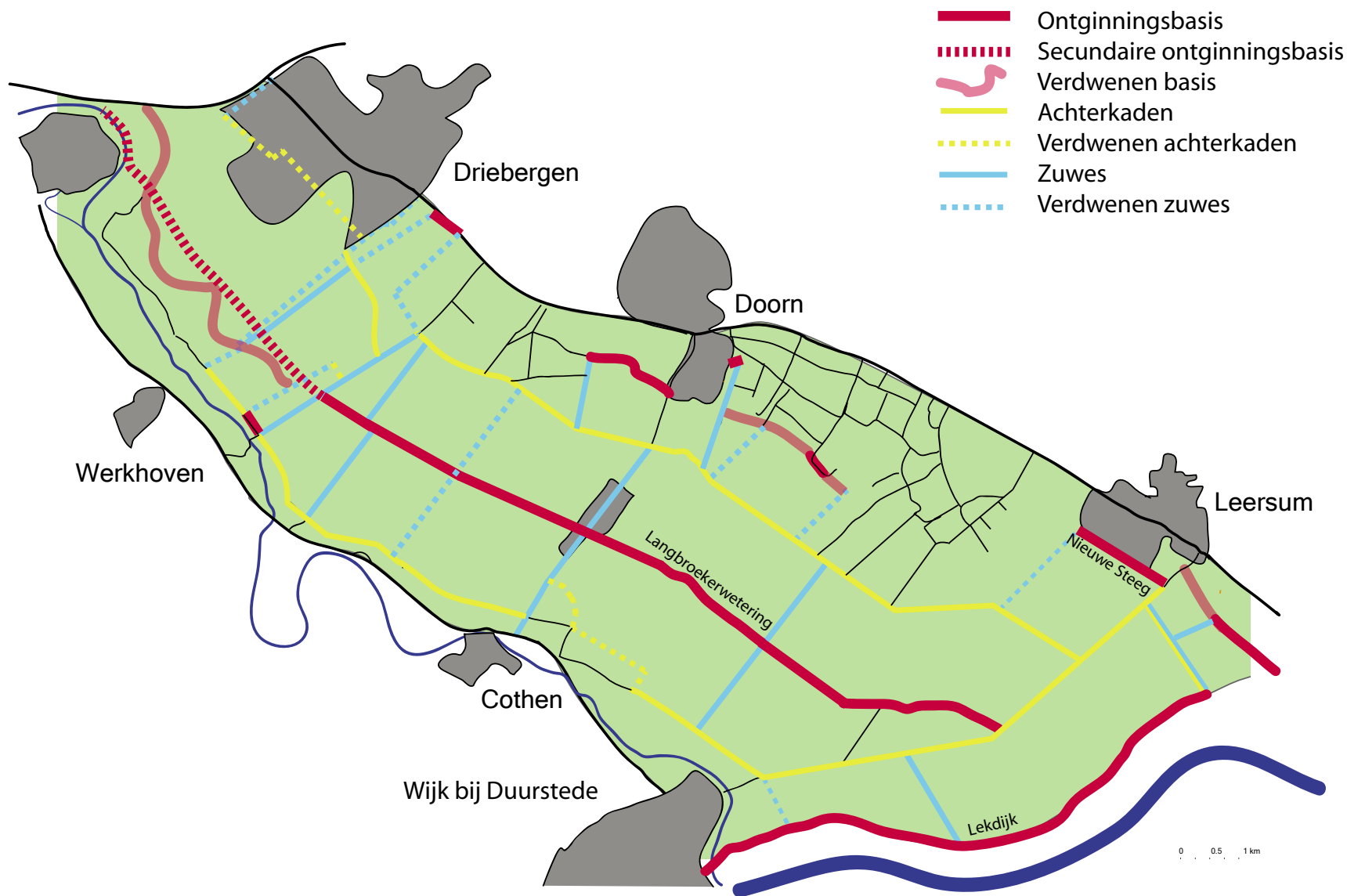
Daar waar de wegen toegang verlenen tot de landgoederen of een hoofdverkeersfunctie hadden, werd veelal gekozen voor laanbomen. Had de weg of het pad meer een lokale, agrarische betekenis als veedrift of boerenpad dan werd de aangrenzende beplanting functioneler van aard. We zien dan veelal hakhoutbeplanting op een wal, met een wat dichtere struiklaag, die daarmee ook een veekerende werking had.

Enkele lanen verbinden het coulissenlandschap met de Heuvelrug en zijn structuurdragend in het gehele gebied door hun verbindende werking.

>>Kijk voor het referentiebeeld op pagina 27

Blokvormige open kamers met beschaduwde lanen

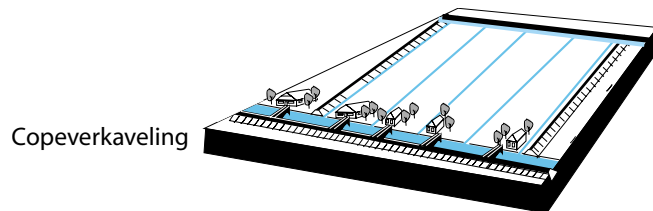

Bron: Cultuurhistorische atlas Utrecht/ R. Blijdestein

INFRASTRUCTUUR COULISSENLANDSCHAP

4.2 Infrastructuur Coulissenlandschap

Na afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 door bisschop Godebald kon het waterpeil in het moerasgebied in het Lange Broek beter worden geregeld. Toen de dam gereed was, kon worden begonnen met de ontginningen. Vanuit de hoofdontginning werden kavels grond ontgonnen. De bisschop had van meet af aan het plan om zijn gebied volgens een specifiek model, dat van de 'cope', te ontginnen. In dit model kochten mensen het recht om een kavel te ontginnen om het voor landbouw geschikt te maken. Een belangrijk kenmerk van dit cope-model was de uitgifte van de grond in even brede en in beginsel ook even diepe kavels, ongeveer loodrecht uitgezet op de ontginningsbasis, meestal een wetering. De achterzijde van de kavel werd gevormd door een achterkade. Doorgaans werd per kavel aan het begin ervan, dus aan de ontginningsbasis, een boerderij gebouwd. De percelen zouden groot genoeg moeten zijn om een boerengezin te onderhouden. Zo'n perceel werd een hoeve genoemd. In dit gebied was een hoeve doorgaans 16 of 18 morgens groot. Een morgen is ca. 0.85 ha groot en is een hoeveelheid grond die een man met een paard in een ochtend kan ploegen. Een gemiddeld hoeve was ongeveer dertig roeden (roede=3,756 meter); dat is dus ongeveer 110 meter breed en 1250 meter lang. Tussen de ontginningblokken, hoeven genaamd, werden zuwes aangelegd, enigszins verhoogde kades met een waterkerende werking die gelijk als pad dienst deden. De zuwes moesten aan bepaalde voorwaarden voldoen. Ze waren 10 voet breed (3,8 meter) en lagen ca. 2 voet boven het grondwaterpeil.

Cope-ontginning met boerderijen aan de ontginningsbasis en op regelmatige afstand sloten en zuwes.

Nu is de verhoogde ligging in het landschap ook een van de opvallendste kenmerken van zuwes.

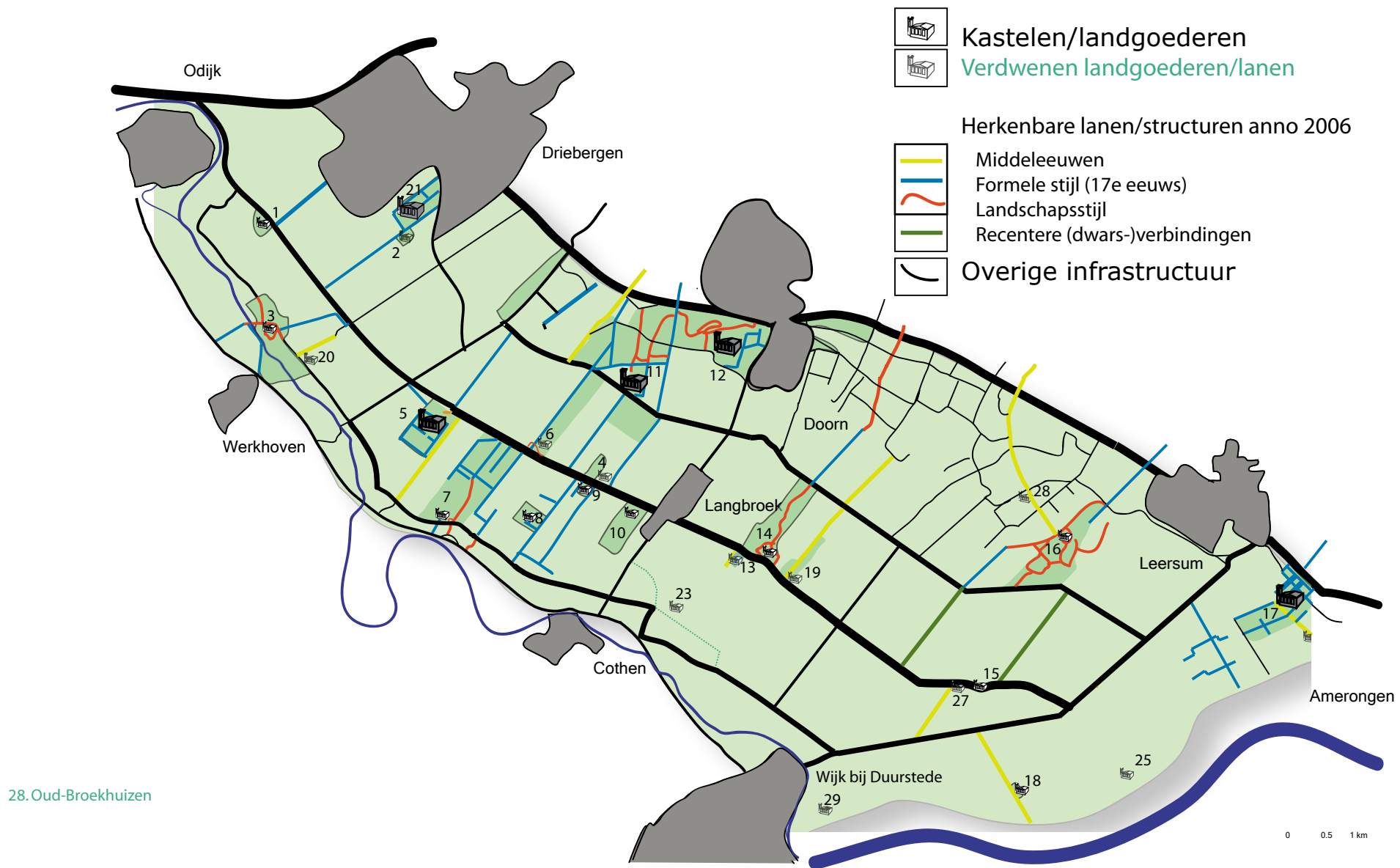
Nadere uitleg over de ontginningen per gemeente zijn te lezen in bijlage 2. Na de verkaveling werden bomen, struiken en dergelijke omgehakt. Stronken werden verwijderd. Vervolgens werd het land geploegd om daarna te worden ingezaaid met voornamelijk granen. Weiland kwam weinig voor en alleen in combinatie met fruitbomen. Met name in Overlangbroek was de grond te slecht voor akkerbouw en werd een deel ingeplant met bos.

De huidige weilanden vertonen nog de structuren van de ontginningskavels: een perceel van ca. 110 of 55 meter breed met een sloot links en rechts, verdeeld in twee of drie bolstaande delen met daartussen een greppel. Deze bol- of hoogruggige akkers zijn een gevolg van eeuwenlang op eenzelfde wijze ploegen van het land. Bijkomend voordeel is een betere afwatering.

>> Kijk voor het referentiebeeld op pagina 29

Ontginningsbasis met wetering

Bronnen: Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht/ O. Meierink
De Utrechtse Heuvelrug/ C. van Groningen

LAANSTRUCTUREN LANDGOEDEREN 2006

4.3 Infrastructuur landgoederen

Ontstaansgeschiedenis lanen

Vanaf het midden dertiende eeuw verzeen er in het Langbroekerweteringebied tientallen ridderhofsteden en versterkte boerderijen. Dit had te maken met de welvaart in de akkerbouw op de brede stroomruggen, met de politieke onrust en met de sterker wordende macht van de ridderstand. Omstreeks 1400 stonden er waarschijnlijk zo'n veertig ridderhofstedenen versterkte boerderijen, die o.m. aangeduid werden als huus, steenhuus, hofstat, of toorn. Dankzij eeuwenlang conservatisme van de Utrechtse landadel is een groot aantal ridderhofsteden bewaard gebleven. In veel gevallen betreft het woontorens, die op een omgracht erf stonden. De oudste voorbeelden hiervan zijn: Zuilenburg bij Overlangbroek, Natewisich bij Amerongen en een gedeelte van Beverweerd. Iets jonger zijn Walenburg, Lunenburg, Hindersteyn en Hardenbroek. Zij hebben zich geheel naar de bestaande verkavelingen gevoegd. Bij de aanleg of uitbreiding van het kasteel of ridderhofstad werd meestal gebruik gemaakt van het bestaande wegennet. Veel landgoedlanen zijn dus in een eerdere tijdslaag ontstaan en vinden hun oorsprong bijv. in de ontginning van het gebied als zuwe of in het kampenlandschap als schapendrift.

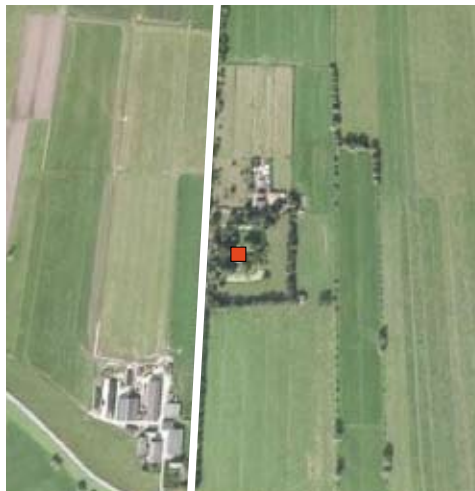
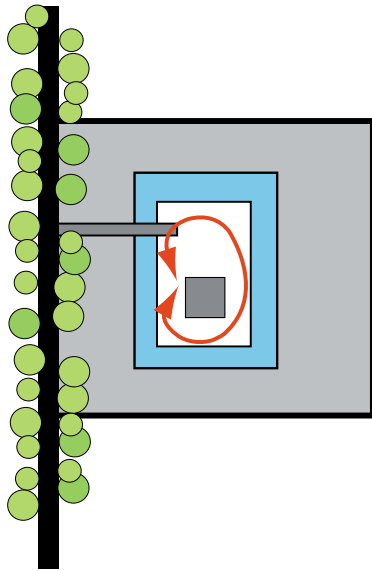
Nader cultuurhistorisch onderzoek naar het gebruik van bestaande infrastructuur door de landgoederen zou meer inzicht kunnen verschaffen over de tijdslagen waarin dit plaats vond. In hoeverre bijvoorbeeld de Darthuizerweg als landgoedlaan te benoemen is en uit welke tijdslaag deze stamt kan in deze richtlijnen beschouwd worden als een aanname.

>>Kijk voor het referentiebeeld op pagina 37

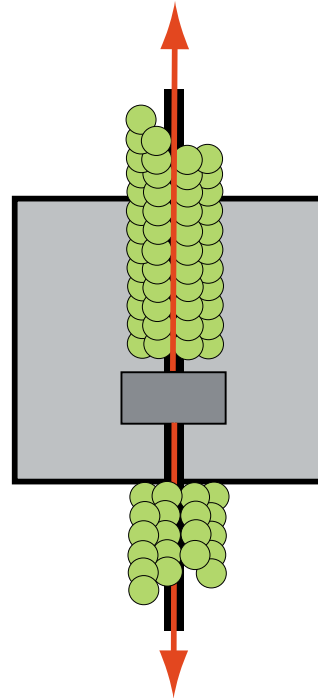
De formele lanen uit de hollands-classicistische stijlperiode kenmerken zich door hun functionele karakter

MIDDELEEUWEN

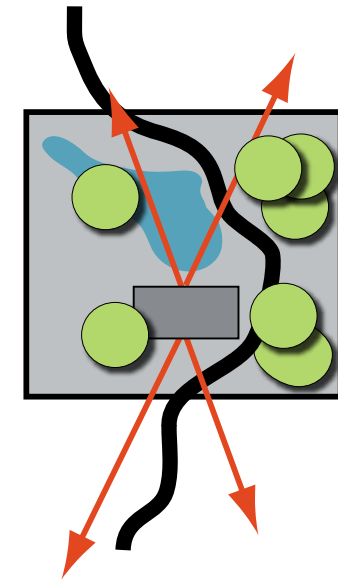
Natewisch

FORMELE STIJL

Slot Zeist

LANDSCHAPSTIJL

Broekhuizen

VERSCIJNINGSVORM LANDGOEDLANEN

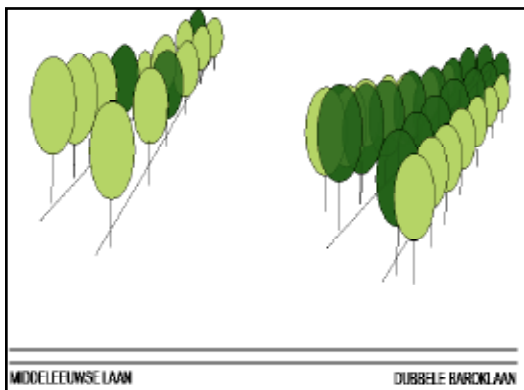
4.4 Verschijningsvormen landgoedlanen

De Middeleeuwen

Middeleeuwse tuinen, parken en lanen waren sterk utilitair van karakter; De aanleg bleef beperkt tot brede lanen en boomsingels die het geheel omringden. De middeleeuwse laan kenmerkt zich door een brede met bomen beplante as die excentrisch langs de tuin, kasteel en voorburcht loopt en gebruikt werd om vee over te transporteren. De boombeplanting had een functioneel karakter en diende voor de houtproductie. De leeftijdsopbouw van de bomen was hierdoor wisselend. Mogelijk kwam zelfs onderbegroeiing voor. Vooral bij een aantal middeleeuwse laanstructuren die zijn aangelegd als zuwe. Bijvoorbeeld bij de landgoedlanen bij Natewisch en Sterkenburg.

Formele stijl

Eind 17e eeuw ontstond door de belangstelling voor de klassieke cultuur een nieuwe formele stijl. De relatie tussen het huis en de tuin en tussen de tuinen onderling kwamen centraal te staan. Een centrale laan, gesitueerd in de as van het huis, deelde de tuin in tweeën. Deze periode verklaart de grote hoeveelheid lanen in Langbroekerwetering. De lanen hadden zowel een esthetische als een functionele betekenis. In de lanen komt de dieptedimensie naar voren (perspectief). Door de aanleg van een lange centrale as veranderde de strakke, besloten, introverte tuinen uit de middeleeuwen in

eindeloze aanleg. De hoofdas werd in het landschap vaak door een laan voortgezet. Functioneel waren deze lanen vooral als verbindingswegen van belang. Zij verbonden de huizen met de Kromme Rijn en met de Utrechtse Heuvelrug en de daar gelegen jachtbossen en warandes. Bovendien lagen op de Utrechtse Heuvelrug belangrijke verkeersroutes en nederzettingen waar de buitenplaatsen voor hun voorzieningen op aangewezen waren.

Landschapsstijl

Na een periode van recessie werden in de periode 1820-1860 veel formele parken aangepast aan de nieuwste mode; de landschapsstijl. Vaak werd binnen de bestaande, formele aanleg slechts een gedeelte verlandschappelijkt. Tijdens deze romantische stijlperiode probeerde men de natuur na te bootsen met slingerende paden en waterlopen en een sterke afwisseling tussen lichte open ruimtes en donker bos. Er werd geen laanbeplanting toegepast in de landschapsstijl omdat dit niet paste binnen het ideaalbeeld: de natuur.

In de formele stijl staat het huis centraal en speelt status een grote rol

Lanen zijn belangrijke recreatieve routes in het gebied

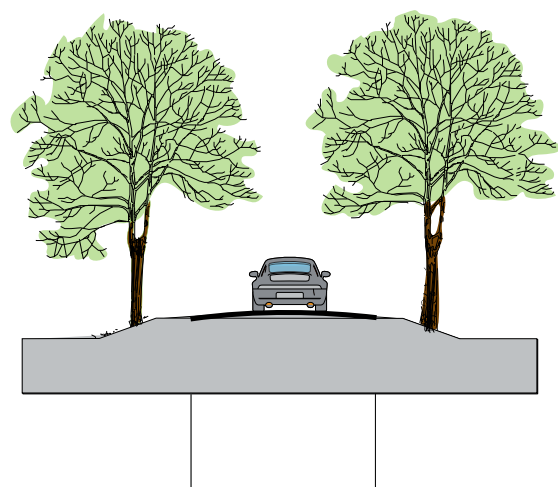
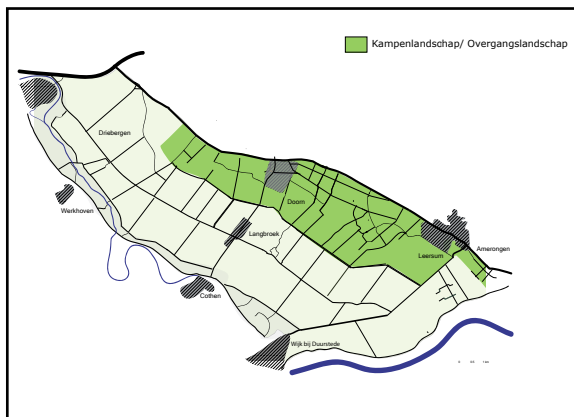
5 REFERENTIEBEELDEN

Ondanks het oorspronkelijke karakter van het Langbroekerweteringgebied anno 2006 is er toch veel veranderd. Zuwes werden omgevormd tot verbrede wegen met laanbeplanting, paden en dreven verdwenen en de percelen in de copeverkaveling werden door vererving soms opgedeeld in smallere percelen zodat de maatvoering niet meer oorspronkelijk is. Hakhout, dat vroeger een goede bron van inkomsten was, heeft tegenwoordig geen enkele afzetmarkt meer. Het arbeidsintensieve beheer wordt op veel locaties dan ook niet meer toegepast met als gevolg dat het voor zuwes karakteristieke hakhout veelal is doorgegroeid tot volwassen bomen. Daardoor verdwijnt het markante beeld van de zuwes en wegbeplanting in het kampenlandschap. Het aantrekkelijke van dit soort oude structuren is de ecologische en cultuurhistorische betekenis voor het gebied. Deze groene "haarvaten" in het gebied hebben ook een grote invloed op de belevingswaarde voor recreanten en bewoners en ontsluiten het gebied met een fijnmaziger patroon dan de hoofdwegen.

Om de oude structuren in het Langbroekerweteringgebied te behouden of te herstellen is het belangrijk te weten welke hoofdelementen we kunnen onderscheiden. Om de kenmerken van de infrastructuur met bijbehorende beplanting te onderscheiden is het zinvol om streefbeelden te hebben voor de gebiedskarakteristieke elementen.

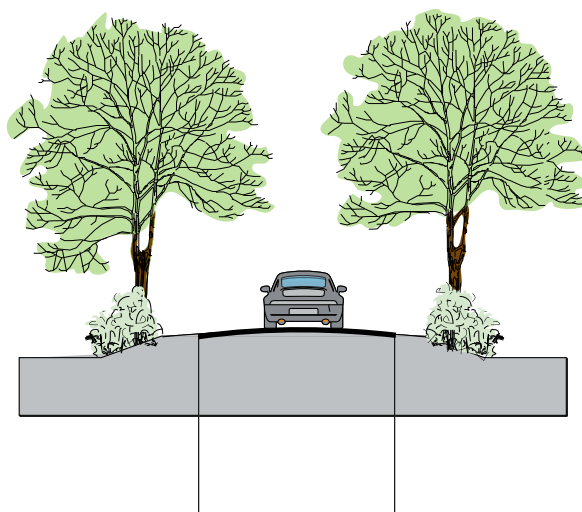
In dit rapport is gekozen om de drie belangrijke infrastructuurele typering nader uit te werken, onderverdeeld in een klein aantal subgroepen. We onderscheiden de volgende elementen:

- A Wegbeplanting Kampenlandschap
- B Ontginningsinfrastructuur in het coulissenlandschap
 - b.1 Hoofdontginning
 - b.2 Achterkade ontginning
 - b.3 Zuwes
- C Landgoedlanen in het coulissen- en kampenlandschap
 - c.1 Middeleeuwen
 - c.2 Formele stijl
 - c.3 Landschapsstijl

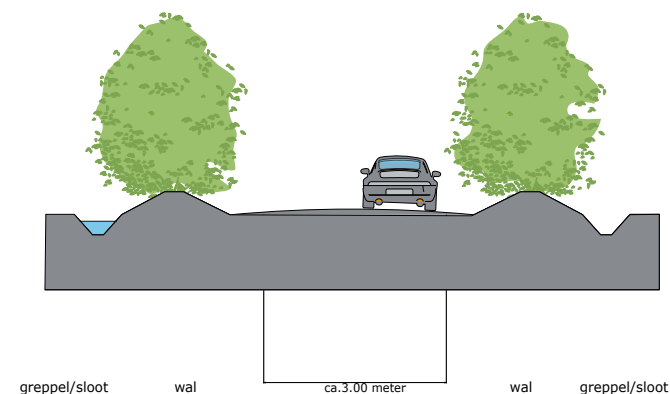
Berm < 1.50cm Rijweg
ca. 3.00 m Berm < 1.50cm

DOORSNEDE INFRASTRUCTUUR KAMPENLANDSCHAP
MET OPGAANDE LAANBEPLANTING

Berm < 1.50cm Rijweg
ca. 3.00 m Berm < 1.50cm

DOORSNEDE INFRASTRUCTUUR KAMPENLANDSCHAP
MET OPGAANDE LAANBEPLANTING EN HAKHOUT

greppel/sloot wal ca. 3.00 meter wal greppel/sloot

DOORSNEDE INFRASTRUCTUUR KAMPENLANDSCHAP
MET HAKHOUTBEPLANTING

DOORSNEDE KAMPENLANDSCHAP

5.1 REFERENTIEBEELD

Infrastructuur kampenlandschap

De zandwegen in het kampenlandschap ontleenden hun karakter aan de aard van het gebruik en de daarmee samenhangende keus voor beplanting. Was een weg alleen in gebruik om vee te verweiden of oogst van de enkeerdgronden te vervoeren dan had de weg een lokale betekenis. Werd de weg gebruikt als verbindingsweg tussen dorpen of steden dan had de weg een interlokaal belang. Afhankelijk van het gebruik en het belang van de weg werd de beplanting aangepast. Veelal werd dit gecombineerd met grondwallen en greppeltjes om perceelgrenzen aan te geven en vee te keren. We onderscheiden de volgende beplantingsstructuren:

- Opgaande laanbeplanting
- Opgaande laanbepanting in combinatie met hakhout
- Hakhoutbeplanting

Opgaande laanbeplanting

Met een regelmatige plantafstand werd een laanbeplanting aangelegd met één soort gebiedseigen boom, vaak ook weer op een walletje geplant. Over de plantafstand is niet veel bekend, buiten het feit dat deze regelmatig was over de lengte van de wal. Gebruikte boomsoorten waren eiken en beuken. Om een vrije doorgang te creëren werden de bomen opgesnoeid. Het stamhout werd gebruikt als zaaghout voor balken en planken, het resterende top- en takhout werd net als het hakhout voor vele doeleinden gebruikt. Vermoedelijk werd in de middeleeuwen groepsgewijs geoogst en herplant, waardoor er op langs de zandwegen een wisselende leeftijdsopbouw was van de laanbomen. Later is men overgegaan op het oogsten en herplanten van de laanbomen over de gehele lengte van een wal, waardoor een eenduidiger beeld per kamer werd verkregen.

Opgaande laanbeplanting in combinatie met hakhout

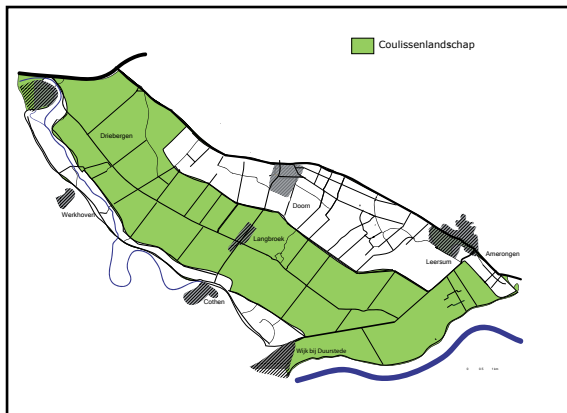
Op veel plekken werd waarschijnlijk een mengvorm van beide varianten toegepast, waarbij de opgaande laanbomen op een ruimere plantafstand stonden om ruimte te bieden aan de hakhoutbeplanting.

Hakhoutbeplanting

Aan weerszijde van het zandpad was een redelijk dichte hakhoutbeplanting aanwezig, geplant op een aarden wal. Boomvormers als eik en beuk, werden afzonderlijk van elkaar gebruikt. Een van de boomsoorten werd gebruikt als hoofdboomsoort, aangevuld met hier en daar stekelige struikvormers als meidoorn. Vermoedelijk werd het hakhout in een cyclus van circa 10 jaar afgezet. Zo leverde het hakhout een breed sortiment aan 'geriefhout' als brandhout, paaltjes, staken voor de moestuin en de stallen en met het resterende takhout werden de broodovens gestookt. Voor de leerlooierijen was eikenhakhout een belangrijke leverancier van looistoffen. Door de doornige struikvormers in een andere cyclus af te zetten dan het hakhout bleef de veekerende werking ook intact als het hakhout was afgezet.

De meeste boerderijen van Tuil staan langs de noordzijde van de Buurtweg

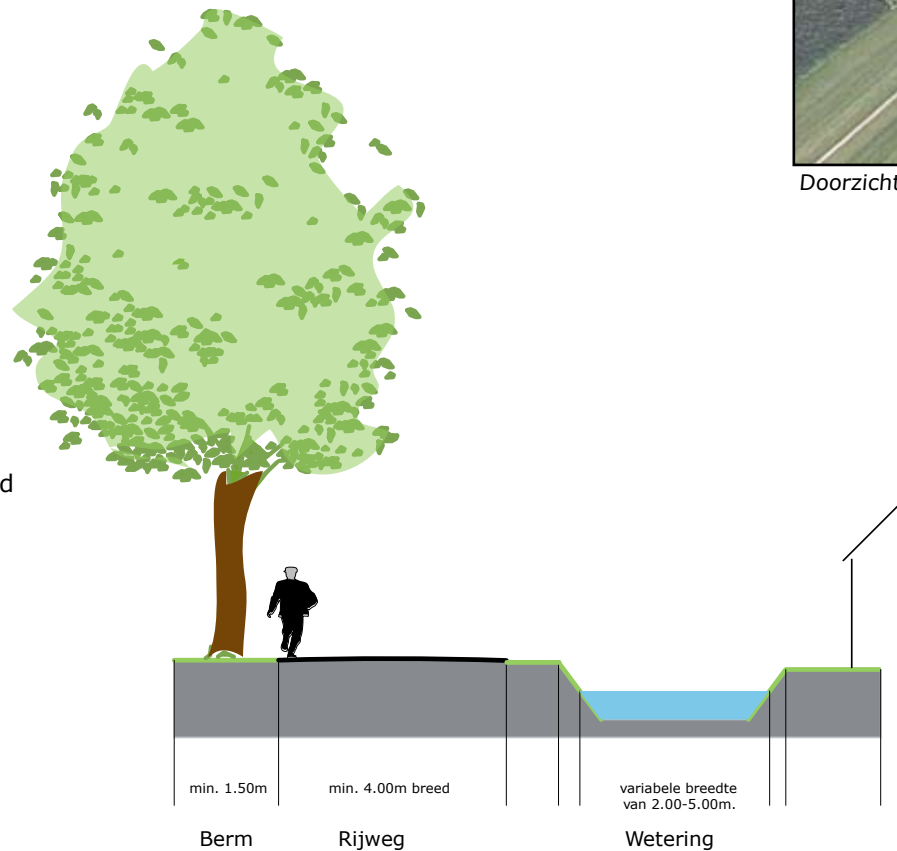

Wenselijk:

- Eenzijdige, pleksgewijze, beplanting met opgaande bomen, ter hoogte van boerderijen open houden
- Monumentale bomen bij toegang boerderij
- Soorten als eik, es, els, mindere mate populier
- Afwisseling tussen beplant en onbeplant

Niet wenselijk:

- Tweezijdige laanbeplanting,
- Dichte ondergroei die zicht op landschap belemmert
- Cultuurvarianten en kleinere bomen/ vruchtbomen
- Volledig beplanten of volledig onbeplant

Doorzichten tussen de boerderijen open houden

DOORSNEDE HOOFDONTGINNING met enkelzijdige laanbeplanting

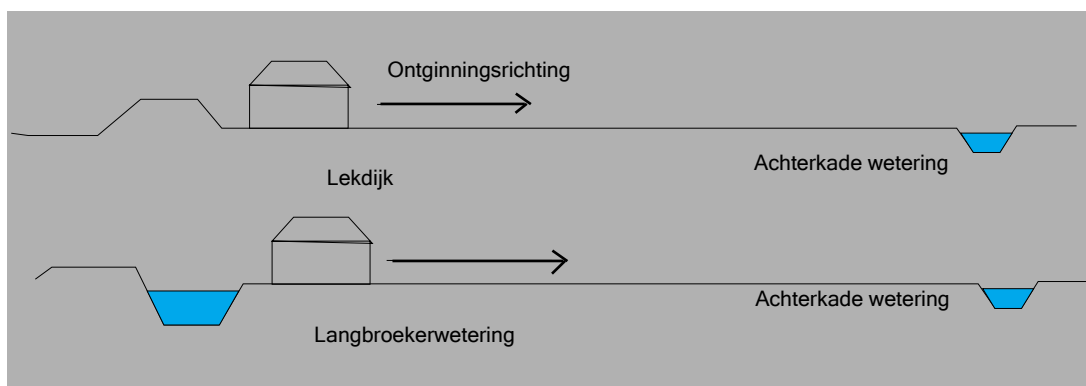
5.2 REFERENTIEBEELD

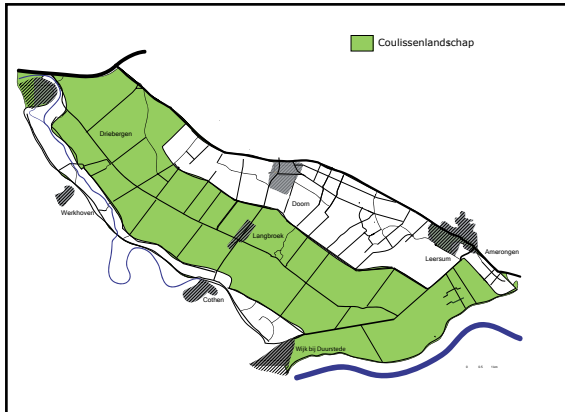
Hoofdontginning

De copeverkaveling is ontwikkeld vanuit de hoofdontginning. De Langbroekerdijk en de Lekdijk zijn langgerekte hoofdontginningen die zich kenmerken door een spaarzame beplanting. De Lekdijk is helemaal niet beplant en de weteringen kennen pleksgewijs alleen eenzijdige laanbeplanting. De bomendichtheid was vermoedelijk op de hoofdontginning wel hoger dan op de achterkaden. Ook grotere boomsoorten werden toegepast. Vroeger werden de weteringen bevaren met trekschuiten en om dit mogelijk te maken werd geen beplanting aangebracht tussen de weg en de wetering. Tussen de weg en de wetering horen geen opgaande bomen of hakhout als men het oorspronkelijke beeld wil behouden. De wegen over de hoofdontginningen zijn hoofdontsluitingsroutes.

Langbroekerdijk met zomereik en fietspad

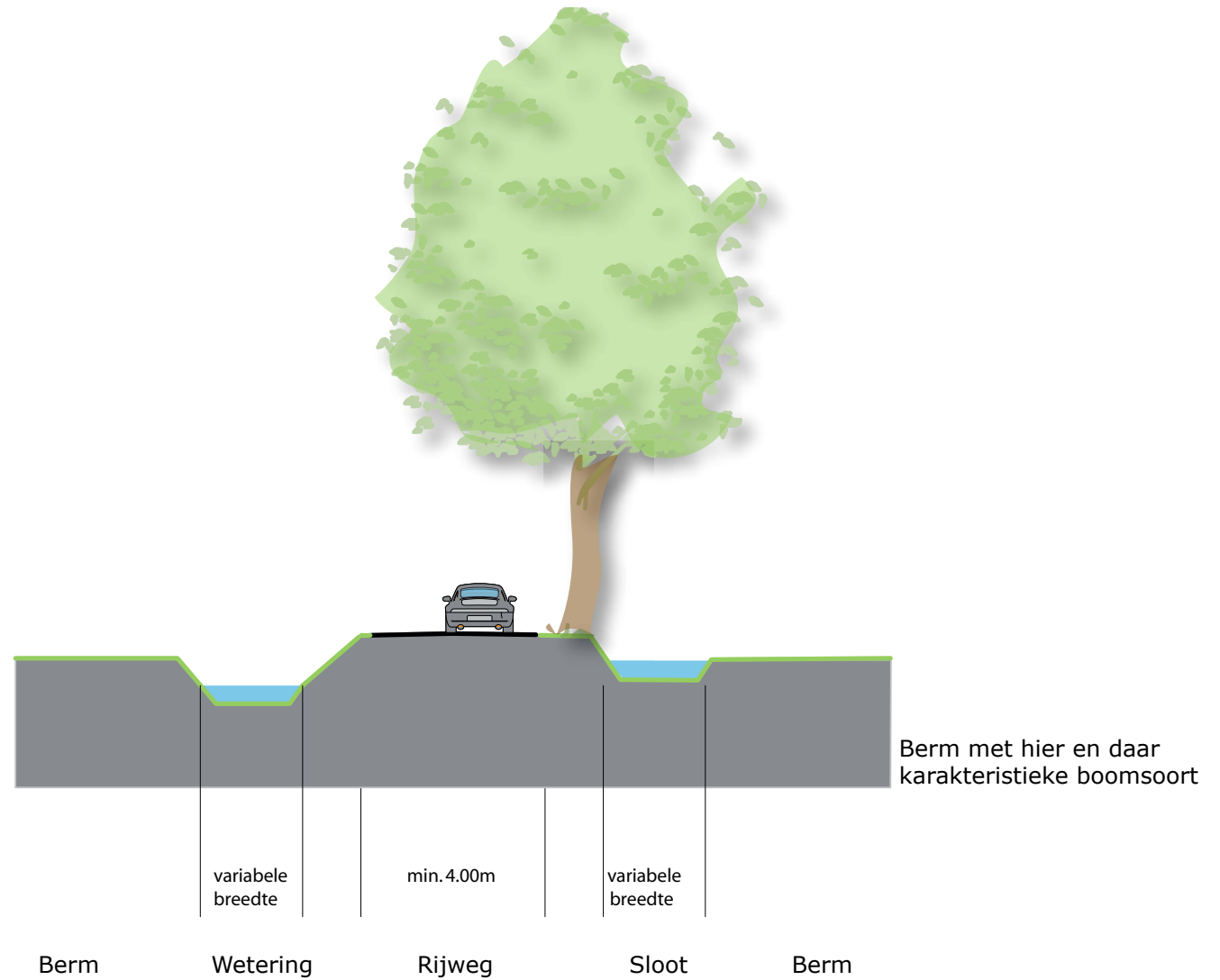

Wenselijk:

- Eenzijdige, pleksgewijze beplanting opgaande bomen
- Monumentale bomen bij toegang boerderij
- Soorten als eik, es, els, wilg, iep en populier/abeel
- Afwisseling tussen beplant en onbeplant

Niet wenselijk:

- Tweezijdige laanbeplanting,
- Dichte ondergroei die zicht op landschap belemmerd
- Cultuurvarianten en kleinere bomen/ vruchtbomen
- Volledig beplanten of volledig onbeplant

DOORSNEDE ACHTERKADEN met hier en daar enkelzijdige beplanting

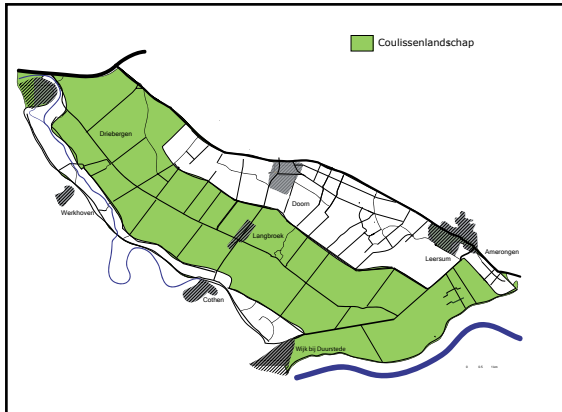
5.3 REFERENTIEBEELD

Achterkade ontginning

Achterkades in de copeontginning hebben veelal een wat lager en smaller profiel dan de hoofdontginning. Een sloot of wetering markeert het einde van de cope-ontginning. Ook hier geldt dat de kades spaarzaam werden beplant met opgaande bomen, en dan alleen aan de overzijde van de wetering of sloot. Waarschijnlijk werden hier minder en kleinere bomen aangeplant dan op de hoofdontginning. Bebouwing werd aanvankelijk geconcentreerd op de hoofdontginning en ook nu nog is er alleen spaarzame bebouwing aanwezig langs de achterkades.

De achterzijde van de copeverkaveling werd begrensd door een kade of wetering. De boerderijen stonden aan de hoofdontginning. De Gooijerdijk heeft daardoor weinig bebouwing.

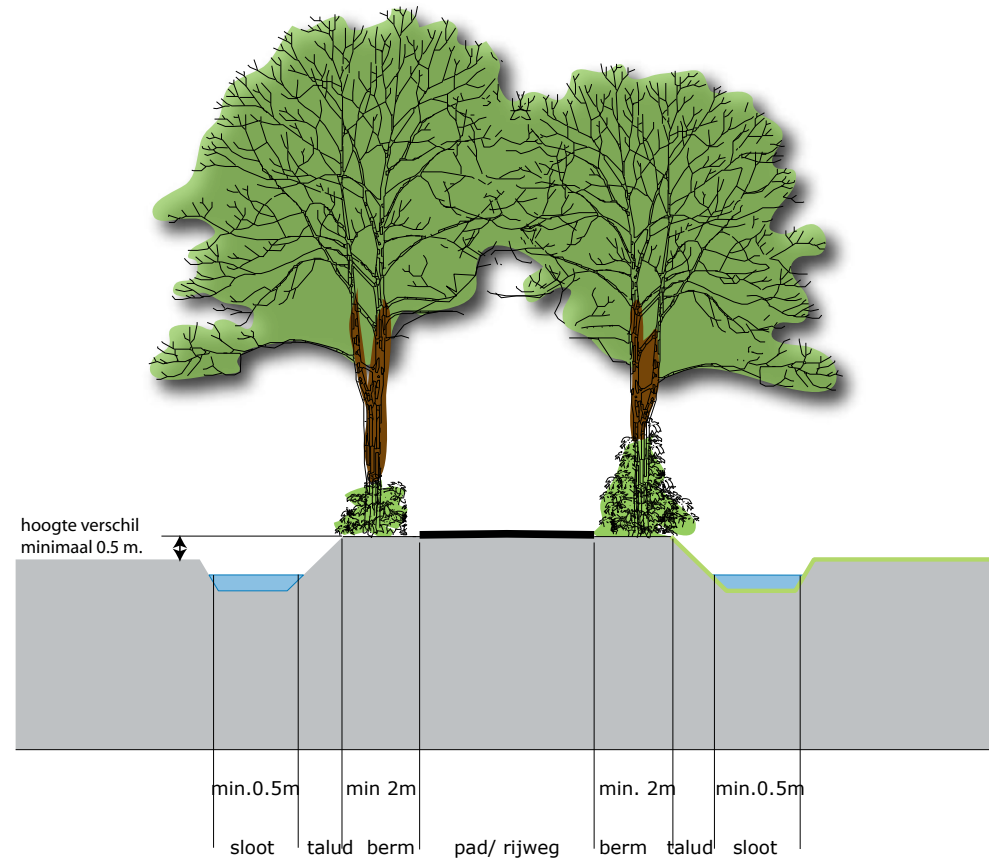

Wenselijk:

- één hoofdboomsoort met vulsoorten
- eenvormige beplantingsstructuur
- Instandhouden/ herstel oorspronkelijke aarden dijk-profiel
- Opgaande soorten als eik, es, els, mindere mate populier
- Hakhout en struiklaag van eik, es, els, meidoorn, sleedoorn. Eventueel spaarzaam aanvullen met hondsroos, Gelderse roos, schietwilg, kraakwilg, hazelaar en kardinaalsmuts voor levendiger beeld
- Doorzichten op landschap bieden

Niet wenselijk:

- Afwisseling tussen verschillende beplantingsvarianten op een zuwe
- aanpassen dijkprofiel of verharding aanbrengen
- Cultuurvarianten en kleinere bomen/ vruchtbomen
- Gebruik van niet-gebiedseigen plantmateriaal
- Bij hakhout/ struiklaag: niet aaneengesloten (i.v.m. beleving van het landschap)

DOORSNEDE ZUWES met karakteristieke boomsoort en onderbeplanting

5.4 REFERENTIEBEELD

Zuwes

Een zuwe is een lijnvormige, aarden waterkering die aangelegd werd tussen de verschillende ontginningseenheden. De parallel aan elkaar lopende hoofd- en achterontginning werden door een zuwe met elkaar verbonden. Door de haakse ligging van een zuwe op de ontginningsbasis ontstonden rechthoekige verkavelingseenheden die in de loop der tijd ontgonnen werden volgens de systematische copeverkaveling.

De zuwes moesten, volgens de Staten van Utrecht tenminste tien voet breed zijn (ongeveer 3,8 meter). Ook dienden ze zo hoog te zijn dat ze tenminste twee voet (ongeveer 0,75 meter) boven het hoogste waterpeil uitstaken zodat er geen vreemd water door- of over kon lopen. Tot zeker 1950 hebben bepalingen van deze strekking in de boeken van het waterschap bestaan. Ook nu nog is de verhoogde ligging in het landschap een van de opvallendste kenmerken van een zuwe. Op deze manier werden de natte gronden ontsloten en ontstonden verbindingen tussen de dorpen langs de Kromme Rijn en de dorpen op de flanken van de heuvelrug. De zuwes werden gebruikt als veedrift om het vee naar de aangrenzende weidegronden te voeren en voor het transport van de oogst. Ook werden de paden gebuikt voor de schouw van de aan weerszijde gelegen sloten.

In veel gevallen werden zuwes beplant met één hoofdboomsoort, eventueel aangevuld met wat vulsoorten die als hakhout beheerd werden. De beplanting bood beschutting voor het vee, er werd geriefhout uit geoogst en als bijkomend voordeel gaf de wortelstructuur van de beplanting stevigheid aan de aarden kade.

We onderscheiden de volgende zuwes:

A. Geen beplanting, alleen een aarden dijklichaam

Dit kwam zeer waarschijnlijk niet voor in het Langbroekerweteringgebied.

B. Alleen hakhoutbeplanting

Aan weerszijde van het pad over de kade was een redelijk

open hakhoutbeplanting aanwezig. Boomvormers als es, eik en els werden afzonderlijk van elkaar gebruikt. Een van de boomsoorten werd gebruikt als hoofdboomsoort, aangevuld met hier en daar struikvormers als meidoorn en sleedoorn. Vermoedelijk werd het hakhout in een cyclus van circa 10 jaar afgezet. Zo leverde het hakhout een breed sortiment aan 'geriefhout' als brandhout, paaltjes, staken voor de moestuin en de stallen en met het resterende takhout werden de broodovens gestookt. Door de doornige struikvormers in een andere cyclus af te zetten dan het hakhout bleef de zuwe toch enigszins beschutting bieden als het hakhout was afgezet.

LEGENDA

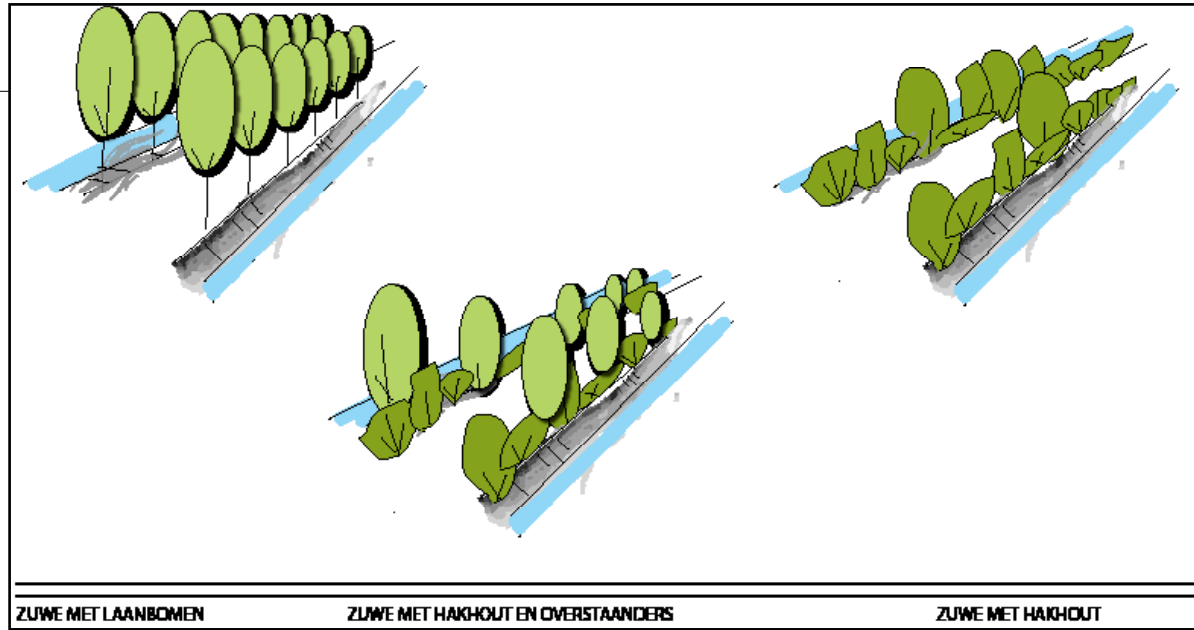
- Historische zuwes met waterscheidende en communicatieve* functie over water
 - Historische zuwes met waterscheidende en communicatieve* functie over land
 - Historische ridderhofsteden/kastelen
- (*Met communicatieve functie's worden verplaatsingen/transporten van mensen, dieren of goederen bedoeld)

Aanleg zuwes

De woeste gronden werden vanaf de hoofdonginning verkaveld. Aan de achterzijde werden de percelen begrensd door de achterkade. Aan de twee zijkanten, in de richting van de percelen, eindigde de verkaveling in zuwes. Dit aanlegprincipe is goed herkenbaar op de historische kaart uit 1850.

MIDDELEEUWSE ONTGINNINGEN kaart uit ca. 1850

BEPLANTINGSVARIANTEN ZUWE

hakhout bleef de zuwe toch enigszins beschutting bieden als het hakhout was afgezet.

C. Alleen opgaande beplanting

Met een regelmatige plantafstand werd een laanbeplanting aangelegd met één soort gebiedseigen boom. De bomen werden vermoedelijk niet zo hoog opgesnoeid als laanbomen. Over de plantafstand is niet veel bekend, buiten het feit dat deze regelmatig was over de lengte van de zuwe. Op de hedendaagse zuwes waar alleen laanbomen staan (Broekweg en de Zuwe, beide ten zuiden van de Langbroekerdijk in Driebergen) worden verschillende plantafstanden gehanteerd. Dit hoeft overigens niets te maken te hebben met de historische plantafstand (rijnlandse el) uit de middeleeuwen.

Gebruikte boomsoorten waren zeer vermoedelijk essen, eiken en in minder mate elzen. Het stamhout werd gebruikt als zaaghout voor balken en planken, het resterende top- en takhout werd net als het hakhout voor vele doeleinden gebruikt. Vermoedelijk werd in de middeleeuwen groepsgewijs geoogst en herplant, waardoor er op een zuwe een

wisselende leeftijdsopbouw was van de laanbomen. Later is men overgegaan op het oogsten en herplanten van de laanbomen over de gehele lengte van een zuwe, waardoor een eenduidiger beeld werd verkregen.

D. Opgaande beplanting in combinatie met hakhout

Op veel zuwes werd waarschijnlijk een mengvorm van beide varianten toegepast, waarbij de opgaande laanbomen op een ruimere plantafstand stonden om ruimte te bieden aan de hakhoutbeplanting. Opgaande bomen waren weer de goed groeiende en met name voor constructiehout zeer bruikbare eiken en essen. Els, es, eik, meidoorn en sleedoorn waren de meest toegepaste soorten voor het hakhout.

Alternatieve, ondersteunende beplanting

Om het wat karige sortiment uit te breiden kunnen soorten als hondsroos, Gelderse roos, schietwilg, kraakwilg, hazelaar en kardinaalsmuts spaarzaam worden toegevoegd aan de struiklaag. Deze soorten geven een ecologische meerwaarde en een levendiger beeld aan de beplanting.

De Sandenburgerlaan loopt vanuit het natte ontginningsgebied tot aan de voet van de Utrechtse Heuvelrug

5.5 REFERENTIEBEELDEN

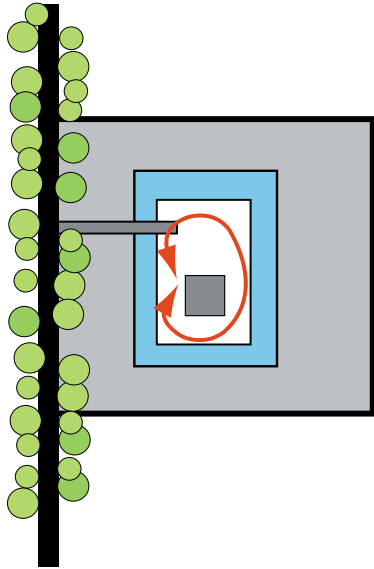
Landgoedlanen

Een laan is een weg die aan beide zijden met één of meer rijen bomen is beplant. Lanen zijn vaak aangelegd vanuit esthetische motieven, voor beschutting tegen weersinvloeden en voor houtproductie. In het Langbroekerweteringgebied komen veel lanen voor, met name in de parkstructuren op de landgoederen. Om het landgoed te verbinden met de heuvelrug werden door landgoedeigenaren lanen aangelegd die soms tot ver op de heuvelrug doorliepen. Een mooi voorbeeld is de Sterkenburgerlaan die doorliep tot Huize Den Treek in Leusden. Ook de landgoederen Sandenburg, Broekhuizen en Zuylestein hadden lanen die doorliepen tot soms over de heuvelrug.

In de loop der tijd werden verschillende stijlprincipes voor de parkaanleg en laanstructuren gehanteerd die zich ontwikkelde van een puur functionele aanleg in de vroege middeleeuwen tot een puur esthetische aanleg in de 19e eeuw

Voor het Langbroekerweteringgebied onderscheiden we drie belangrijke stijlprincipes. De vroegste stijlprincipes, vaak maar een enkele laan met een uitermate functioneel karakter, dateren uit de vroege middeleeuwen. Vervolgens worden vanaf de 17e eeuw rond de uitgebouwde of tot kasteel verbouwde donjons parken aangelegd in formele stijl, met uitgebreidere geometrische lanenstelsels. Daarbij werd echter vaak wel vastgehouden aan de reeds aanwezige infrastructuur. Na de formele stijl komt in de 19e eeuw de landschapstijl in de mode; veel lanenstelsels op landgoederen worden verlandschappelijk of zelfs geheel gerooid om plaats te maken voor de vloeiende lijnen van de landschapsparken.

Middeleeuwen

Op deze afbeelding uit 1910 is te zien dat de middeleeuwse laan/zuwe bij Natewischt was beplant met diverse boomsoorten

Natewisch

5.6 REFERENTIEBEELD

Middeleeuwse lanen

Bij de ontginning en ontwikkeling van de broekgebieden in de dertiende eeuw werden in het coulissenlandschap donjons, versterkte woontorens, gebouwd. Deze werden ontsloten door een pad of zuwe, dat langs het bebouwde erf liep. Vanaf de ontginningsbasis werd een zuwe of dijk aangelegd, loodrecht op de hoofdontginning. Deze zuwe diende vaak als perceelsgrens en begrensde een verkavelingseenheid. De naast deze zuwe gebouwde versterkte woontoren of donjon was omgracht en de toegang tot de donjon was via de naastgelegen zuwe. Men kon het bebouwde perceel van achter betreden via een eenvoudig brug over de gracht. Dit had een duidelijke strategische reden; bezoekers waren duidelijk in zicht voordat ze het terrein rond de woontoren konden opgaan.

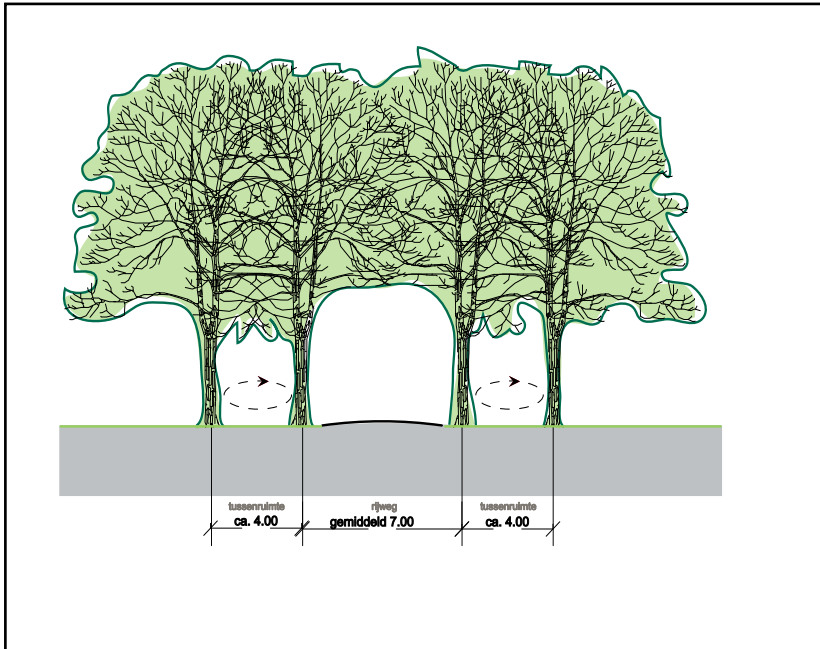
De beplanting van een zuwe bestond veelal uit hakhout of hakhout in combinatie met overstaanders. Echter het eerste deel van de zuwe werd nog niet beplant met hakhout om uit de woontoren een goed zicht te hebben op de bezoekers en passanten. Vaak was dit eerste deel beplant met opgaande bomen op een regelmatige afstand waardoor goed zicht op de zuwe mogelijk was. De bomen werden opgesnoeid ten behoeve van doorzicht en het verkrijgen van zwaardere zaaghout. Zo ontstonden de eerste laanbeplantingen in het gebied.

Deze lanen waren dus relatief kort, verbonden de hoofdontginning met het bebouwde erf van de donjons en hadden een productief karakter. Vermoedelijk werden de bomen boomsgewijs of groepsgewijs geoogst en herplant, zodat er nog geen sprake was bomen van gelijke maat en leeftijd. Bij de opgaande beplanting op een zuwe, en dus ook het eerste deel met laanbomen, werd wel één boomsoort aangehouden wat de uniformiteit benadrukte. Zeer vermoedelijk werd vooral met eiken en essen als laanboom gewerkt, lokaal goed groeiende en voor houtproductie zeer bruikbare boomsoorten. Over de plantafstanden is geen informatie bekend.

Dit belangrijke kenmerk voor de middeleeuwse aanleg is op een aantal landgoederen nog steeds zichtbaar. De zuwe die nu nog steeds toegang biedt tot het erf van de oorspronkelijke donjon Natewisch is in alle eeuwen ongewijzigd gebleven. De beplanting van het eerste deel van die zuwe bestaat uit eiken laanbomen. De toegang tot het perceel van de woontoren bevindt zich achter de toren en vanaf dat punt gaat de beplanting verder als een oorspronkelijke zuwebeplanting van opgaande bomen, voornamelijk eiken, gemengd met hakhout.

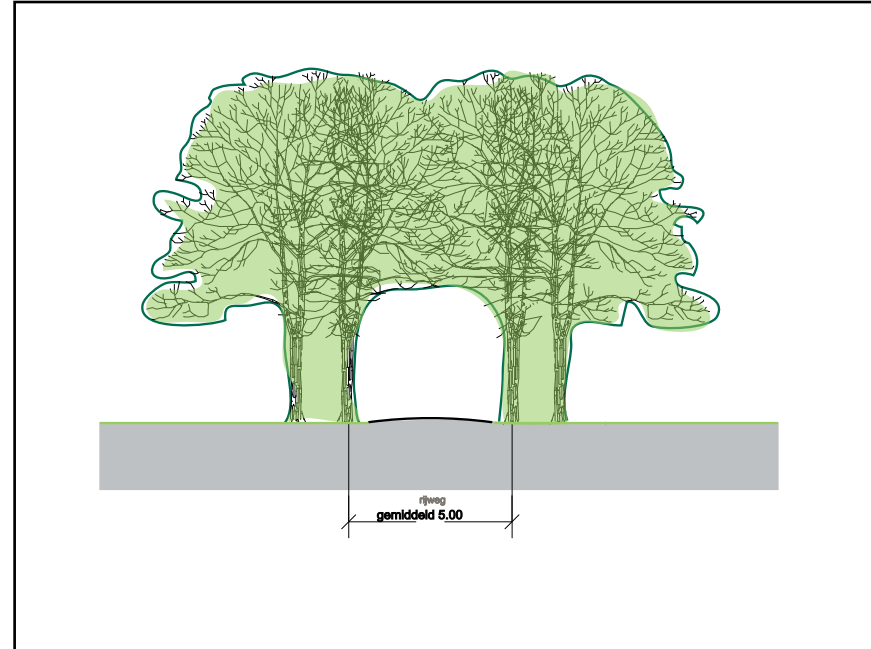
In het kampenlandschap werden in de middeleeuwen opgaande beplantingen gebruikt langs enkele doorgaande wegen. Ook daar werd vermoedelijk gebruik gemaakt van één type boom die boomsgewijs of groepsgewijs geplant en geoogst werden. Plantafstanden en -verbanden waren waarschijnlijk niet eenduidig, evenals de gebruikte boomsoorten. Het lijkt aannemelijk dat ook hier de eik veel gebruikt werd, samen met beuken op de drogere delen.

Ook bij de verdere ontwikkeling van de lanenstelsels en parkstructuren op de landgoederen werd veelal vastgehouden aan de bestaande ontginningsinfrastructuur. De huidige Sterkenburgerlaan was een zuwe die naast de versterkte woontoren Sterkenburg liep. In latere tijden is deze zuwe volledig tot laan omgevormd en verloor daarmee zijn oorspronkelijke karakter.

Model A

Laan met vier rijen beplanting zodanig dat er drie lanen ontstaan: een brede laan in het midden en twee smallere voetpaden aan de zijkant. De voetpaden deden dienst als wandelpad en als schapendrift. Ook nu nog worden ze gebruikt als wandelpaden bijvoorbeeld bij de Rijsenburgerlaan in Driebergen.

Model B

Laan met gesloten bladerendak. Beschutting tegen wind en zon. Laantype met de meeste aanzien op de meest centrale plaatsen. Voornamelijk als gezichtsas vanaf landgoed richting landschap of oriëntatiepunt, zoals bijvoorbeeld de Broekhuizerlaan bij Broekhuizen.

DOORSNEDE FORMELE LANDGOEDLANEN met karakteristieke boomsoort

5.7 REFERENTIEBEELD

Formele stijl

In de vroege 17e eeuw werden de tot dan toe sobere landgoederen uitgebreid met parkbossen en lanenstelsels. De donjons hadden hun beschermende werking verloren door het gebruik van buskruit en werden verbouwd tot kasteelachtige gebouwen. Rond deze kastelen en ridderhofsteden werden parkbossen aangelegd waar lanenstelsels de percelen volgens vaste structuren omlijsten.

Mooie voorbeelden van oorspronkelijke laanstructuren uit de Renaissance bieden de landgoederen Zuylestein en Sterkenburg. Typerend is dat de toegangslaan tot het landgoed naast het hoofdgebouw uitkomt en dat het erf en hoofdgebouw als het ware van achter wordt ontsloten. De lanen werden aangelegd volgens een regelmatig geometrisch patroon, gebaseerd op de middeleeuwse ontginning- en bebouwingspatronen. Vanuit die wetenschap is het te verklaren dat veel landgoederen wel een formele aanlegstructuur hebben maar de symmetrie missen die voor de formele landschapsarchitectuur zo kenmerkend is.

Op Zuylestein en Sterkenburg vallen de geometrische laanstructuren op die het parkbos in regelmatige percelen verdelen. Deze worden gekarakteriseerd door een unieke maatvoering uit de renaissance. De plantafstanden en lengtes en breedtes van de lanen zijn uitgezet in Rijnlandse roeden (1 Rijnlandse roede = 3,77 meter). Het plantverband dat gehanteerd werd varieerde. Een driehoeksverband werd gebruikt, maar echt kenmerkend is het vierkantsverband waarbij de hoekbomen van twee kruisende lanen precies op het snijpunt van de rijen stonden.

Op de nattere gronden werden voornamelijk eiken gebruikt terwijl de beuk op de drogere gronden domineerde. Om een kathedraal effect te bereiken en tevens een goede houtkwaliteit te garanderen werden de bomen hoog opgesnoeid, vaak tot een meter of 8.

Binnen de door lanen omsloten vakken werden de opstanden als hakhout beheerd, waardoor de lanen als opgaande

omlijsting fungeerde. Het hakhout bood voldoende ruimte voor de laanbomen om breed uit te groeien, waarmee de soms krappe plantafstand gecompenseerd werd.

De lanen hadden, naast de bewust opgeroepen esthetische waarde, nog steeds een functie voor de teelt van zaaghout en als ontsluiting voor de hakhout- en weidepercelen.

Buiten het plangebied vinden we zuiverder voorbeelden van formele tuin- en parkaanleg. Slot Zeist is een goed voorbeeld dicht bij het plangebied waarbij ook de bebouwing onderdeel is van de zuiver formele aanleg. De bebouwing is hier gecentreerd binnen het symmetrisch ontworpen park. Een zuivere formele aanleg kenmerkt zich door de lange toegangslaan die recht op het huis loopt en achter het huis is doorgetrokken. Zo wordt een lange zichtlijn gevormd, met aan weerszijde symmetrische plaatsing van de bijgebouwen en vleugels van het kasteel.

Rechte, formele Broekhuizerlaan met veel grandeur

In de romantische landschapsstijl, hier bij Landgoed Broekhuizen, kwam geen laanbeplanting voor

5.8 REFERENTIEBEELD

Landschapsstijl

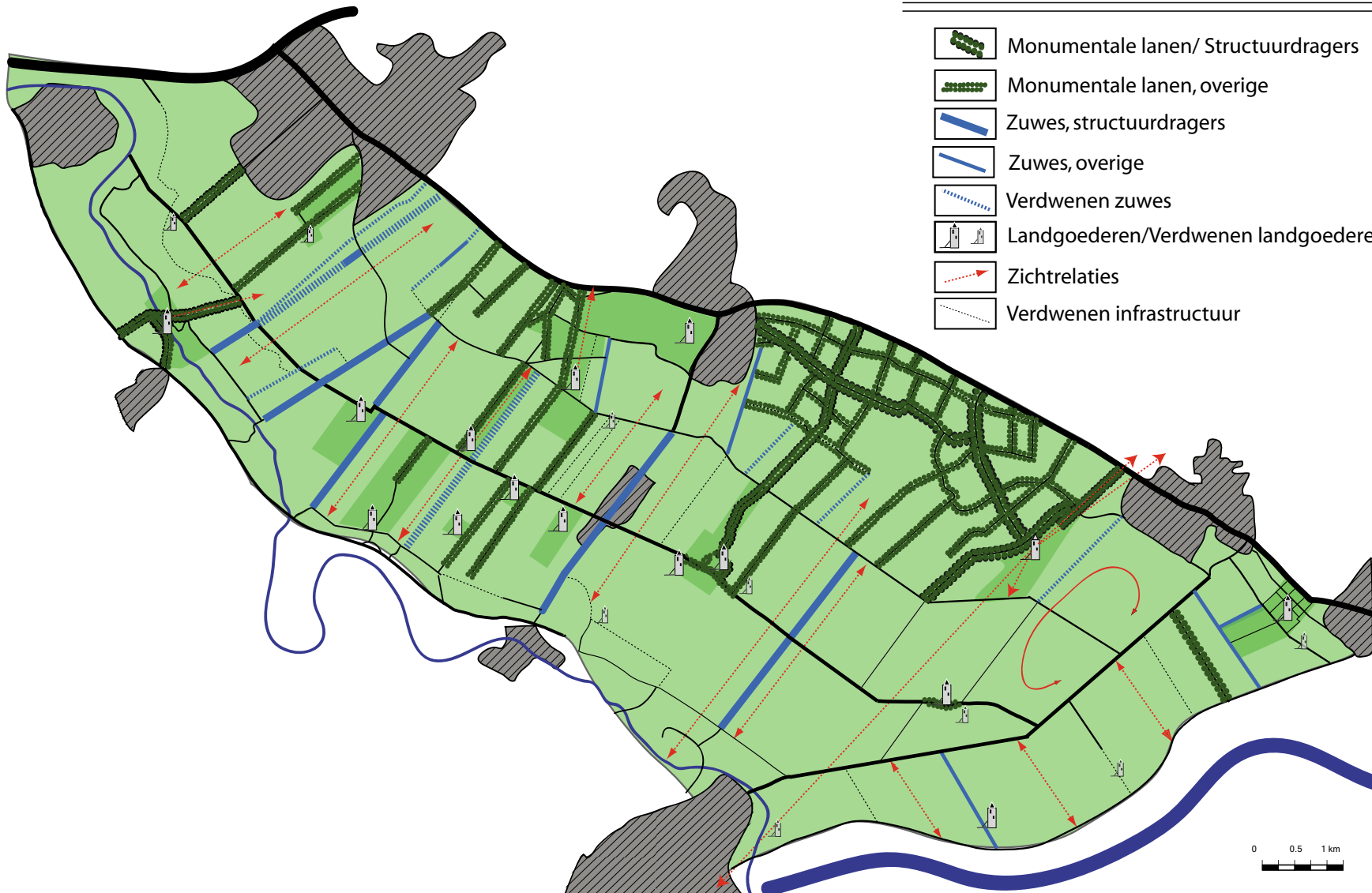
Na de ontwikkeling van de formele stijl kwam de landschapsstijl als belangrijke architecturale stijl op. Een romantische, met veel vloeiende lijnen ontworpen parkstructuur waarin kenmerken van bepaalde natuurlijke landschappen op kleine schaal werden nagebootst. Lanen hadden een duidelijke, structuurbiedende functie in de aanleg van de formele parken rond de buitenplaatsen en landgoederen. Maar laanbeplanting leek minder te passen in het nabootsen van de natuurlijke landschappen. Structuurbiedende elementen waren de strategisch geplaatste boomgroepen, waterpartijen en zichtlijnen die het landschap ontsloten.

Landgoed Broekhuizen in Leersum is een mooi voorbeeld van de romantische landschapsstijl, op basis van een formele aanleg van voorgaande eeuwen. Rond 1680 werd een park in de formele stijl aangelegd rond het toenmalige kasteel Broekhuizen. Het huidige kasteel dateert van 1794 en is in 1810 uitgebreid. Omstreeks 1810 werd ook hier de formele tuin omgevormd in de Engelse landschapsstijl. Het park heeft de faam een van de mooiere voorbeelden te zijn van de Engelse landschapsstijl: achter het landhuis vindt men een nagemaakt rivierlandschap met slingerende waterpartijen, ervoor een kunstmatig beekdal. Het huis is, kenmerkend voor de architectuur van de Stichtse Lustwarande, georiënteerd op de oude Heerweg tussen Utrecht en Arnhem, de huidige N225. Een enkele slingerende laan vinden we terug op Broekhuizen, aangelegd als ondersteuning van de waterpartijen.

De meervoudige beukenlaan aan de voorkant van het kasteel is een echter nog een restant van de oorspronkelijke, formele parkaanleg. Anders dan bij de landgoederen in het coulissenlandschap rond de wetering was hier het huis wel degelijk gecentreerd in de formele parkaanleg. Ook na de herbouw van het huis en de ontwikkeling van het park in landschapsstijl is de beukenlaan nog steeds een formidabele zichtas voor het huis.

LEGENDA

- Monumentale lanen/ Structuurdragers
- Monumentale lanen, overige
- Zuwes, structuurdragers
- Zuwes, overige
- Verdwenen zuwes
- Landgoederen/Verdwenen landgoederen
- Zichtrelaties
- Verdwenen infrastructuur

LANEN VISIE

6 Visie op lanen

Landschapsvisie lanen en zuwes

De Landschapsvisie Langbroekerwetering van DHV gaat in op de karakteristieke elementen van de verschillende landschapstypen in het plangebied. Ook lanen, zuwes en overige wegen en wegbeplantingen worden kort toegelicht. Daarbij wordt duidelijk geen diepgang verkozen om de elementen als eenheid en als schematische voorstelling te kunnen behandelen. Per landschapstype wordt een korte, schematische weergave gegeven van kenmerkende elementen als lanen en zuwes.

Visiekaart lanen

Naast het beschrijven van de verschillende referentiebeelden, in hoofdstuk 6, is een visie met betrekking tot de infrastructuur uitgangspunt voor het te ontwikkelen beeld op een bepaalde locatie.

Op de visiekaart lanen worden structuurdragende lanen en zuwes onderscheiden van de overige en eventueel te herstellen, verdwenen, infrastructuur. Deze structuurdragende lanen zijn van groot cultuurhistorisch belang. Doorgaande (landgoed-) lanen en wegen vormen de basis van de structuurdragende lanen. De lanen lopen vaak door verschillende landschapstypen heen. Van de hoofdontginning tot soms ver op de stuwwal. Ook oude interlokale wegen, zoals de Buurtweg, tussen Doorn en Leersum, zijn structuurdragend. Een aantal zuwes vormen ook belangrijke dwarsverbindingen. Structuurdragende zuwes zijn vanoudsher belangrijke routes door het ontginningsgebied. Deze lopen van de zuidelijke achterkade via de hoofdontginning naar de noordelijke achterkaden. Behoud en herstel van deze infrastructuur heeft een hogere prioriteit.

Verder verschaft de visiekaart lanen inzicht in belangrijke doorzichten in het landschap. Of wordt aangegeven waar historische zichtlijnen kunnen worden hersteld. Doorzichten zijn belangrijk als zichtlijnen uit de formele stijlperiode. Deze zijn op de visiekaart lanen herkenbaar als rode lijnen die starten vanaf een landgoed/kasteel en eindigen in een pijl. Zoals bijvoorbeeld bij buitenplaats Broekhuizen in Leersum. Het eindpunt van de zichtlijn was vaak een bepaalde landmark (herkenningspunt) bijvoorbeeld de kerktoeren van een naburige stad of dorp. Bij Broekhuizen is een van de zichtlijnen gericht op de kerktoeren van Wijk bij Duurstede. Ook

doorzichten van de hoofdontginning naar de stuwwal, over het lange, smalle verkavelingspatroon verhogen de herkenbaarheid van het gebied. Deze zijn op de visiekaartlanen aangegeven als een rode lijn met aan beide zijden pijlpunten.

De monumentale, structuurdragende, lanen zijn bepalend voor het karakter van het gebied. Behoud en herstel van deze lanen is van groot landschappelijk, ecologisch en cultuurhistorisch belang. De eventueel te herstellen, verdwenen, infrastructuur kan de recreatieve waarde van het gebied nog verder verhogen.

De doorzichten evenwijdig aan de langgerekte percelen zijn van belang voor de zo kenmerkende opbouw van het gebied. Versterking van deze uitzichten en behoud van openheid zijn essentieel voor de leesbaarheid en herkenbaarheid van met name het ontginningslandschap/coulissenlandschap.

Verjonging van lanen

Om de kracht van de ruimtelijke eenheid te bewaren dienen lanen eenheid in vorm en leeftijd te behouden. Dat betekent dat laanbomen niet individueel verjongd moeten worden. De Landschapsvisie gaat er echter vanuit dat het verjongen van de laan ook niet in een keer gedaan dient te worden, maar per logische geografische eenheid. In de voorbeelduitwerking wordt gesproken over verjonging van een laan per kamer (Kampenlandschap). Dit kan echter juist betekenen dat de laan als structuurdrager in het landschap minder of zelfs helemaal niet tot zijn recht komt. Als het laanbeeld per kamer eenduidig is, maar behoorlijk verschilt van kamer tot kamer dan verzwakt dit het structuurdragende karakter van de doorgaande laan in het gehele gebied. Juist de eenvormigheid van een laan, qua leeftijdsopbouw, plantverband en boomsoort, maakt lanen tot structuurdragende elementen. Dit kan binnen één landschapstype zijn maar een laan kan zelfs doorlopen in verschillende landschapstypen en daarmee een structuurdrager zijn van een heel gebied.

Conclusie:

Een logische verjongings eenheid van een laan is mede afhankelijk van de betekenis van deze laan binnen de hoofdstructuur.

Zuwes vormen belangrijke dwarsverbindingen

Inleiding landschapstypen en identiteit

Het projectgebied ontleent zijn kwaliteiten aan de aanwezigheid van drie verschillende landschapstypen binnen een relatief klein gebied. Van hoog naar laag en droog naar nat. Van stuwwal tot rivierenlandschap en van landgoedparken tot agrarisch land. Bij deze verschillen in landschap horen 'identiteitsdragers'. Karakteristieke elementen als lanen, zuwes, houtwallen en ontginningskades geven het gebied mede een eigen identiteit.

Voor de karakteristieke elementen zijn referentiebeelden opgesteld die als leidraad dienst kunnen doen bij behoud, herstel en ontwikkeling. Op de basiskaart wegtypering zijn de oorspronkelijke typen infrastructuur aangegeven die voor het gebied kenmerkend zijn. Deze kaart kan als leidraad fungeren voor het opstellen van herstelplannen waarbij de referentiebeelden gebruikt worden voor de inrichting van de beplanting.

Aanbevelingen behoud

Vanuit de verschillende referentiebeelden zijn er aanvullend nog een aantal aanbevelingen te geven met betrekking tot de verschillende laanbeplantingen. In het algemeen kan gesteld worden dat het cultuurhistorische beeld van de herkenbare historische infrastructuur van de Langbroekerwetering behouden moet worden voor de toekomst. De waarde voor de gebruikers wordt benadrukt door de herkenbaarheid en leesbaarheid van het landschap.

Enkele lanen verbinden het Coulissenlandschap met de Heuvelrug. Deze lanen zijn structuurdragend in het gehele gebied door hun verbindende werking. Om deze lanen structuurdragend te laten zijn, moeten ze als ruimtelijke eenheid zichtbaar en herkenbaar zijn. Dat betekent dat deze lanen een uniform beeld moeten hebben, gevormd door het gebruik van één boomsoort en een min of meer gelijkjarige leeftijd over voldoende lengte.

Waterbeheer en waterstand

Geleidelijk is de waterstand in het gebied verlaagd. Ten behoeve van natuurontwikkeling wordt plaatselijk het waterpeil

verhoogd. Dit heeft grote gevolgen voor oudere bomen. Dit geldt met name voor laanbomen omdat die al gehinderd worden in hun ondergrondse groeiruimte door smalle bermen, verstoorde grondprofielen door verdichting, wortelschade als gevolg van graafwerkzaamheden voor kabels en leidingen en het jaarlijks terugkerende strooizout. Abrupte veranderingen van de grondwaterstand gaan gepaard met het afsterven van haarwortels waardoor de bomen in vitaliteit achteruit gaan of zelfs aftakelen.

Conclusie: Waterpeilveranderingen over langere periodes (10 jaar) geleidelijk invoeren ten behoeve van behoud van de oude laanbomen (en daarmee laanstructuren) en in mindere mate van oude bomen in de parkbossen van de landgoederen.

Aanbevelingen herstel

Bij ontwikkelingen in het gebied is het van belang te kijken hoe nieuwe elementen het best ingepast kunnen worden en of dat samen kan gaan met herstel van de karakteristieke beplantingen van het landschap (zie referentiebeelden). Op basis van deze referentiebeelden kan per locatie de mogelijkheid voor herstel bepaald worden.

De referentiebeelden zijn locatiegebonden en niet onderling uitwisselbaar. Uitwisseling zou de leesbaarheid van het landschap aantasten. Als het bij de locatie passende referentiebeeld niet gehaald kan worden kan er voor een neutrale, niet structuurdragende variant worden gekozen. Meestal opgaande bomen in een vrij plantverband/ plantafstand. Door het toepassen van een menging van soorten en maten zorgen voor afwisseling, zodat geen strak laanbeeld ontstaat.

Bijvoorbeeld bij wegverbreding: herplanten van singels op wal of laanbomen indien dat geweest is.

- Geen laan herplanten op plaatsen waar dat niet passend is volgens de referentiebeelden (ontginningsinfrastructuur, geen laan ipv houtwallen etc).

- Indien er te weinig ruimte over is voor een houtwal door bijvoorbeeld wegverbreding. Of als een dichte singel/ houtwal vanuit een ander oogpunt (veiligheid, belemmering verkeer etc) niet meer haalbaar is, moet men kiezen voor opgaande bomen in een vrij plantverband/ plantafstand.

- Bij herplanten kiezen voor duurzame soorten die overeenkomen met oorspronkelijke beplanting, ook indien geen oorspronkelijk plantbeeld behaald kan worden.

Voor de belangrijkste landschapstypen worden onderstaand nog aanvullende aanbevelingen gegeven.

Kampenlandschap

- Kleinschalig en besloten karakter behouden/versterken.
- Herstel (en aanleg) van historische houtwallen stimuleren.
- Ruimtelijke eenheden zichtbaar en herkenbaar in het landschap behouden en versterken.
- Herplanten van lanen bij voorkeur voor de gehele (doorgaande) laan in een keer zodat een min of meer uniform beeld ontstaat.

Coulissenlandschap

- Eenzijdige, pleksgewijze beplanting van de hoofdontginning en de achterkaden op die plaatsen waar doorzichten in noord-zuidrichting, met de verkaveling mee, niet direct noodzakelijk zijn. Zie gebiedsvisie lanen.

Landgoedlanen

- Middeleeuwse lanen kunnen een wisselend beeld hebben, afhankelijk van hun oorspronkelijke typering, meestal een zuwe.
- Formele landgoedlanen met status zullen, per ruimtelijke eenheid, over voldoende lengte, in een keer vervangen moeten worden.
- Voor latere dwarsverbindingen, groen aangegeven op de basiskaart, kunnen als referentiebeeld typering van het betreffende landschapstype genomen worden. In het kampenlandschap bijv. als infrastructuur kampenlandschap. Of als landgoedlaan met een doorgaande boombeplanting als deze behoort bij recentere buitenplaatsen of als latere dwarsverbindingen behorende bij landgoederen, zoals bijv. de zouwe bij zuilenburg.

Beheer en onderhoud

Voor goede laanbomen en succesvolle beplantingen op zuwes en langs wegen is gedegen en vakkundig beheer en

onderhoud nodig. Om ook de particuliere eigenaren van lanen en zuwes te ondersteunen bij het onderhoud zijn meerdere kennisprojecten nodig waarbij eigenaren en beheerders praktische kennis krijgen aangedragen. Tevens kan het gebundeld aanbesteden van onderhoud van diverse particuliere lanen tot prijsvoordeel leiden door de schaalgrootte. Met betrekking tot beheer en onderhoud van lanen wordt vanuit het lanenproject ook een brochure ontwikkeld met beheerrichtlijnen. Deze is vanaf medio 2007 verkrijgbaar bij Landschapsbeheer Utrecht.

Richtlijnen beheer

- De laanbomen rondom opkronen tot dezelfde takvrije stamlengte van ca. 6 meter.
- Hakhout terugsnoeifrequentie eens per 6 jaar.
- Beheerregiem van de kruidenvegetatie: Per jaar 2 maal maaien en afvoeren maaisel, waarbij het tijdstip van maaien afgestemd moet worden op de kansrijkheid van typen vegetatie ter plaatse. Bijv. grote kans voor voorjaarsbloeiërs: een late eerste maaibeurt, bij grote kans voor zomerbloeiërs: een vroege eerste maaibeurt.

Kanttekening in verband met slootonderhoud

Nog steeds worden de sloten aan weerszijde geschoond vanaf de zuwe. Met name bij primaire watergangen wordt door het machinaal schonen een te dichte beplanting beschadigd en is het schonen niet meer goed uit te voeren. Om goed te kunnen schonen vanaf een zuwe moet er dus voldoende ruimte zijn tussen de beplanting. Door opgaande bomen te snoeien en hakhout met voldoende tussenruimte pleksgewijs toe te passen kan een succesvolle beplanting worden ontwikkeld zonder grote hinder bij het schonen. Het verdient aanbeveling om het onderhoud van de sloten vanuit de aangrenzende weides uit te voeren, maar dit is niet overal mogelijk. Het slootafval mag niet in of op de beplanting worden gestort. Beter is het om het af te voeren of op het pad te laten uitdrogen en daarna op bouwland onder te ploegen.

Financiering onderhoud laanbomen

Voor vrijwel alle elementen in het landschap bestaat een

subsidiemogelijkheid die in overeenstemming is met de kosten voor het regelmatig onderhoud. Alleen voor de instandhouding van laanbomen is het aanbod aan subsidiemogelijkheden klein en de hoogte van het subsidiebedrag is te beperkt om goed onderhoud uit te kunnen voeren aan oude laanbomen. Een verruiming van de subsidiemogelijkheden voor met name laanbomen zou de kwaliteit van lanen positief beïnvloeden doordat regelmatig en intensiever onderhoud uitgevoerd kan worden.

Zorgplicht en oude bomen

Sinds enige jaren is in Nederland een zorgplicht voor bomen van kracht. De zorgplicht houdt in dat een eigenaar van een boom moet kunnen aantonen dat hij vakkundig onderhoud heeft uit laten voeren.

Om te voldoen aan deze zorgplicht zijn diverse zaken van belang. De belangrijkste zijn:

- Regelmatig terugkerende visuele inspecties;
- Uitvoeren van periodiek onderhoud;

Uitvoeren incidenteel onderhoud

Deze zorgplicht geeft een extra financiële en administratieve druk op eigenaren en beheerders om het onderhoud van laanbeplantingen professioneel te laten uitvoeren en een deugdelijke rapportage van de inspecties te hebben. Wanneer aangetoond kan worden dat er vakkundig onderhoud heeft plaatsgevonden, kunnen claims op basis van deze zorgplicht bij schade aan derden, voorkomen worden.

Recreatie

Het langbroekerwetering gebied is lastig te ontsluiten voor recreatie vanwege het beperkte aantal wegen. De hoofdrichting van de lanen en zuwes is evenwijdig met de langgerekte verkaveling en staat loodrecht op de Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijn. Vandaar dat deze lange lijnen unieke mogelijkheden bieden voor recreatieve verbindingen tussen beide genoemde gebieden. Samenwerking met grondeigenaren is heel belangrijk, omdat veel lanen in particulier eigendom zijn.

Vervolg onderzoek

De landgoederen en de daarbij bijbehorende structuren ma-

ken vaak gebruik van al eerder ontwikkelde (ontginnings)-infrastructuur. In veel gevallen zijn o.a de lanen, zuwes en infrastructuur van het kampenlandschap meegegaan met hun tijd. Functionele middeleeuwse lanen werden omgevormd tot statige formele lanen. In sommige gevallen zijn zelfs delen van landgoedstructuren opgenomen in latere landschappelijke parken. Nader cultuurhistorisch onderzoek naar de tijdslaag waaruit een bepaalde structuur afkomstig is en het historische gebruik van bestaande infrastructuren door de landgoederen zou nog meer inzicht kunnen verschaffen.

Bronnen

Geraadpleegde literatuur

- Beeldkwaliteitplan Langbroekerwetering Brons + partners, 2004
- Landschapsvisie Langbroekerwetering/ DHV, 2001
- De Utrechtse Heuvelrug, de stichtse lustwarande, Catharina L. van Groningen
- Punten en lijnen in het landschap, Martin Hermly. Schuyt& co.
- De tuin van Utrecht, J.D. H. Harten, 1992
- Het landschap van de Kromme Rijn en de Langbroekerwetering/SSB 1981
- Bomenboek, boomkwekerij Udenhout, 2000
- Lanen bij Staatsbosbeheer, 1994
- Kaart B. de Roy/provincie Utrecht uit 1696 (1:40.000)
- Lanen op natuurschoonwetlandgoederen deel 2 cultuurhistorie
- Landgoederen, buitenplaatsen en buitenhuizen in het gebied van de Kromme Rijn, de Langbroeker Wetering en de Utrechtse Heuvelrug deel 2/ buro Maas, 1983
- De invloed van de barok op het landschap van de Langbroekerwetering/ Thijs van Hees, 1981
- Landschapsbeleidsplannen gemeente Amerongen, Wijk bij Duurstede, Doorn en Leersum/bureau Waardenburg, 1993
- Het langbroekergebied in de 21e eeuw, streefbeelden voor natuur en landschap/ Bureau H.J.V. van den Bijtel, 1998
- De toekomst verzekerd, uitvoeringsprogramma voor het Langbroekerweteringgebied/ Stuurgroep Langbroekerweteringgebied, 1999
- Tastbare tijd, cultuurhistorische atlas, provincie Utrecht, Roland Blijdestein, 2005

Kader

De richtlijnen worden uitgebracht op basis van reeds ingezet en geformuleerd beleid, zoals beschreven in de volgende uitgaven:

- Landschapsvisie Langbroekerwetering/DHV, iov. Provincie Utrecht, 2002
- Beeldkwaliteitplan Langbroekerwetering Brons + Partners Landschapsarchitecten & AmerAdviseurs bv, iov. Gebiedscommissie Langbroekerwetering, 2004

Bijlage 1: Overzicht Wegtypering per straat

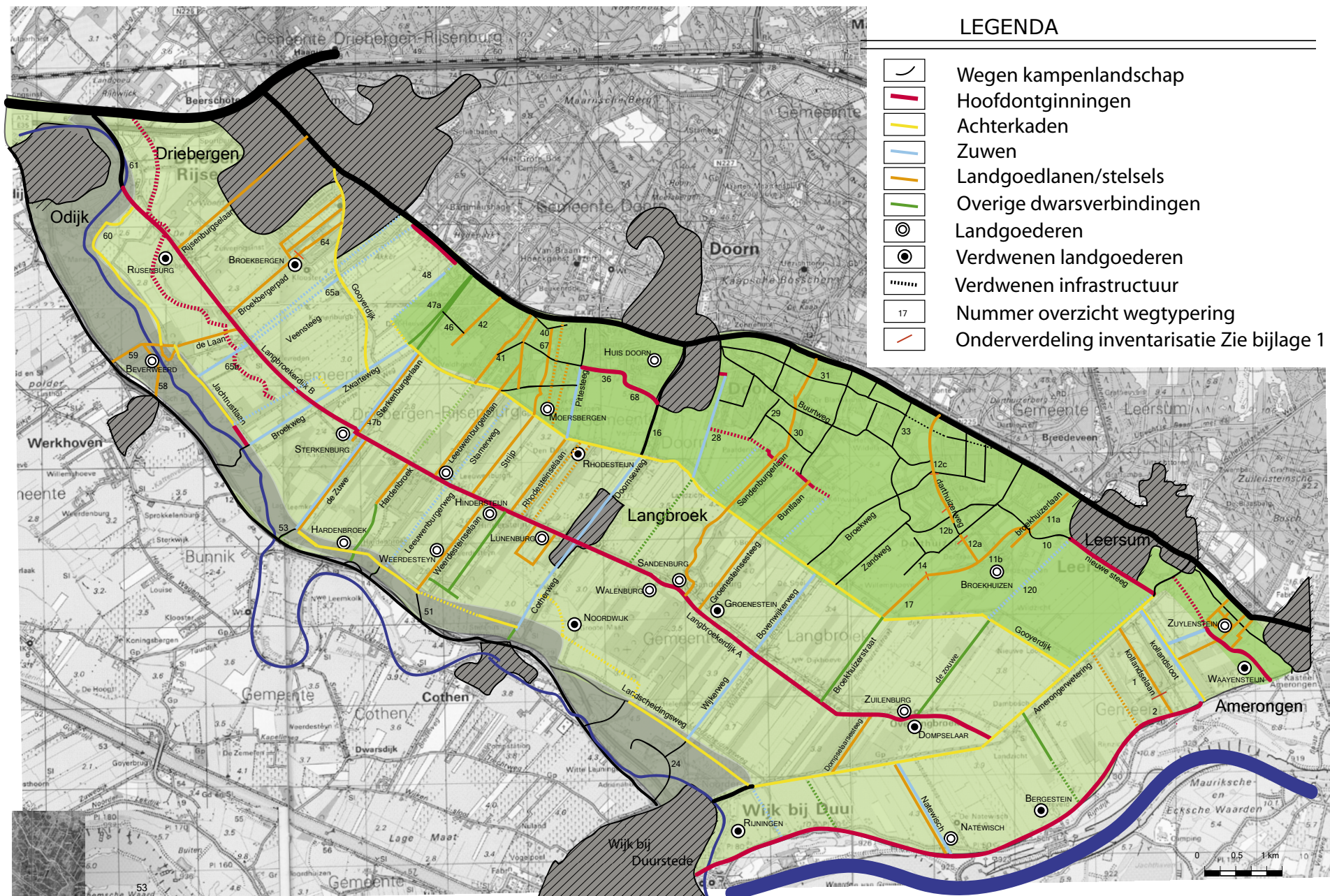
Infrastructuur is op basiskaart beschreven of genummerd

68	Achterweg	ho	Landscheidingsweg	akl
	Amerongerwetering	az	Langbroekerdijk A	ho
46	Beukenlaan	o	Langbroekerdijk B	ho
58	Beverweerdseweg	lgf	16 Langbroekerweg/Doorn	ka
48	Boswijklaan	zu	17 Langbroekerweg/Leersum	lgf
	Bovenwijkerweg	zu	24 Langbroekseweg	o
	Broekbergerpad	lgf	Leeuwenburgerlaan	lgf
11a	Broekhuizerlaan	lgf	10 Middelweg	ka
11b	Broekhuizerlaan	lgl	67 Moersbergselaan	lgf
	Broekhuizerstraat	lgdw	59 Molenhoeflaan	lg
	Broekweg/Leersum	ka	36 Molenweg	ho
	Buntlaan	lgm	Natewisch	lgm
18a	Buurtweg	ka	Nieuwe Steeg	ho
18b	Buurtweg	ka	40 Oude rijksstraatweg	ka
	Cothervweg	zu	Pittesteeg	zu
12a	Darthuizerweg	ka/lg	31 Postweg	ka
12b	Darthuizerweg	ka/lg	Rhodensteinselaan	lgf
12c	Darthuizerweg	ka/lg	61 Rijnseweg	o
	De laan	lgf	Rijsenburgselaan	lgf
	De Zouwe	o	Sandenburgerlaan	lg
	De Zuwe	zu/lgf	47a Sterkenburgerlaan	o
	Dompselaarsesteeg	lgm	47b Sterkenburgerlaan	zu/lgf
	Doornseweg	zu	Strijp	lgf
42	Doornveldlaan	lgf	14 Traaijweg	ka
30	Dwarsweg/Doorn	ka	65a Veensteeg	zu
29	Geersteeg	ka	65b Veensteeg	zu
	Gooijerdijk	az	41 Vossensteinseseeg	lgdw
	Groenesteinseseeg	lgm	bij Waaijesteijn	ho
33	Hoolweg	ka	Weerdesteinselaan	lgf
	Jachtrustlaan	akl	28 Wijkerweg	zu
51	Kleidijk	o	49 Wijngaardsesteeg	zu
64	Kloosterlaantje	lg	Zandspoor	o
1	Kollandselaan (Amerongerweteringzijde)	lgf	120 Zandweg	ka
2	Kollandselaan (Lekdijkzijde)	lgf	Zuwe bij Broekhuizen	zu
	Kollandsloot	az/zu	Zwarteweg/Broekweg	zu
53	Korte Zuwe	o		
60	Kromme steeg	akl		

Typeringscode

ka	Infrastructuur kampenlandschap
ho	hoofdontginning (blz 29)
akl	achterkade Kromme Rijn zijde (blz 31)
az	achterkade zandzijde (blz 31)
zu	zuwe (blz 33)
lgl	landgoedlaan landschappelijk (blz 43)
lgf	landgoedlaan formeel (blz 41)
lgm	landgoedlaan, middeleeuws (blz 39)
lgdw	landgoedlaan, recentere dwarsverbinding
o	overige verbindingen (van recentere datum)

Bron: Tastbare tijd, cultuurhistorische atlas, provincie Utrecht, Roland Blijdestein, 2005

BASISKAART WEGTYPERINGEN

Bijlage 2: Ontginningen nader bekeken

Amerongen/ Leersum

De woonkern van Amerongen lag op de grens van het hoogland en het laagland. Van oost naar noordwest lagen op het hoogland in een halve krans rond het dorp de enges, d.w.z. de oorspronkelijke akkers. Het huis Waaienstein werd in 1436 voor het eerst genoemd. Het huis stond in de Amerongerweide, en was een leen van 51/2 morgen groot en lag tussen de Zijdwinde of Zuwe in het oosten en de Kollandsloot in het westen. Deze Kollandsloot, tussen de Lekdijk en de Amerongerwetering, scheidde de weide van het Kolland. De Zijdwinde volgde de grens tussen de Leersumse en Amerongerweide. Achter de Kollandsloot-vanuit Amerongen gezien- in de richting van Wijk treffen wij een groot aantal evenwijdige en recht op de Lekdijk toelopende percelen land aan, die bekend stonden als de Hoeven. Deze naam verwijst naar de ontginning met als verkavelingseenheid de hoeve. Ten zuiden van de Kollandsloot kwam een kleinere eenheid voor: de zogenaamde 'cotlanden' of collanden. De grootte was niet precies uit te drukken. Zeer vermoedelijk dankt landgoed Kolland zijn naam aan deze verkavelingseenheid.

De zoodslag, tussen de Enker en de Lekdijk, was een strook grond om zoden uit te steken ten behoeve van de dijk. Deze zoodslag is aan de uiterwaardzijde nabij Amerongen nog goed terug te vinden door het lagere maaiveld en daardoor moerassige karakter.

Langbroek

Het punt halverwege Doorn en Cothen diende als richtpunt voor het graven van de Langbroekerwetering. Van meet af aan is het ook de uitdrukkelijke bedoeling geweest op dit kruispunt een nederzetting te stichten, het latere Nederlangbroek. De feitelijke basis voor de gehele ontginning van Langbroek wordt dan ook gevormd door de specifieke, vanuit Cothen gezien, eerste deel van de Cotherweg. Deze weg bestond al voor de ontginning en vormde de verbinding tussen Doorn en Cothen. Vanuit het genoemde kruispunt werd de Langbroekerwetering gegraven in de richting van de Neder-Rijn. Daarbij werd steeds gelet op de kavellengte van 6 voorlingen (1250m). Naar-

mate men dichter bij de NederRijn kwam, werd dat steeds moeilijker. Iets voor het huidige Overlangbroek moest men daarom een hoek aanbrengen. De Amerongerwetering was waarschijnlijk al eerder gegraven om het (kwel) water van de Neder-Rijn te kunnen opvangen en diende daar dan ook min of meer parallel aan te lopen.

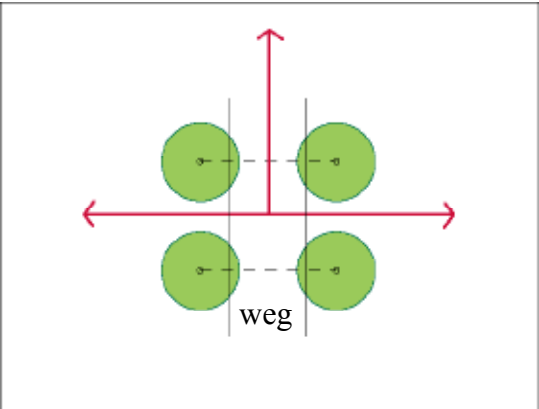
De boerderijen in Langbroek stonden oorspronkelijk aan één zijde van de wetering, te weten de zijde van de Heuvelrug, dus gooywaards. Die wetering was tot in het begin van de twintigste eeuw de hoofdtransportroute en niet het langs de wetering gelegen vaak drassige pad, de latere Langbroekerdijk.

De Gooyerdijk en Hoofdwatering zijn waarschijnlijk later aangelegd dan de Langbroekerwetering. Vooral de aanleg van de Gooyerwetering was problematisch omdat het niet mogelijk bleek of te kostbaar was de wetering parallel aan de Langbroekerwetering, geheel door te trekken tot in de Kromme Rijn. Daarom is besloten het water toch maar via de Langbroekerwetering zelf af te voeren door op vijf plaatsen afwateringssloten daar naar toe te graven. Die uitwateringen moesten door de Gooyerdijk heen afwateren en aldaar werden zogeheten heulen aangelegd. Een bij Leersum, de Darthuizer Heul bij de latere Bovenwijkerweg, de Doornse Heul bij de Cotherweg, de Stamerwegse Heul langs de verdwenen Stamerweg en de Broekwegse Heul, langs de Broekweg. Al deze uitwateringen liepen langs wegen, behalve de uitwetering van het Leersummerbroek. Die Leersumse Heul lag in de uitwetering die de Berwoudsgraaf (1289) werd genoemd. Via deze vaarsloot was het per trekschuit mogelijk om vanuit Leersum naar Utrecht te varen. Aan het begin van de wetering bij de Gooyerwetering lag een hofstede die nog tot in de twintigste eeuw het 'Schippershuis' (1847) werd genoemd.

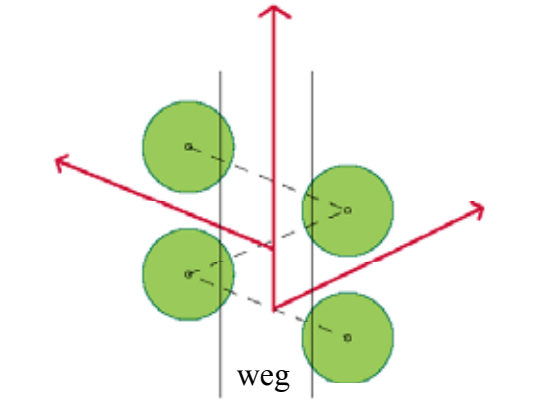
De Hoofdwatering kon wel in de Kromme Rijn uitmonden. Alleen bij Cothen was het tracé een probleem. Daar lag een hoger gelegen, zandig stuk grond, het Overrijnseveld.

Langbroek was opgedeeld in vijf ontginningseenheden die in zeker opzicht eigen waterstaatkundige eenheden, kleine polders, vormden. Vanaf de Amerongerwetering tot aan de Broekweg waren dat de Vijftig Hoeven, de Veertig Hoeven, de Dertig Hoeven, de Vijfentwintig Hoeven en Sterkenburg (ongeveer vijftien hoeven). De verschillende eenheden waren van elkaar gescheiden door zijkaden, zuwen of zijwenen die niet door sloten mochten worden doorsneden.

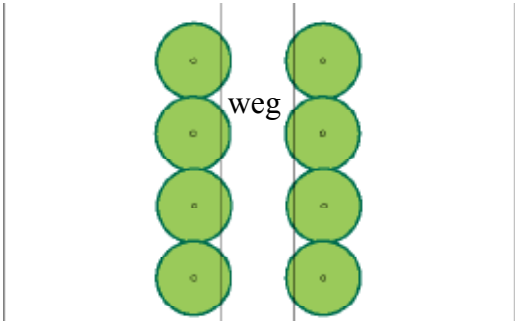
Bijlage 3: Typering plantverbanden

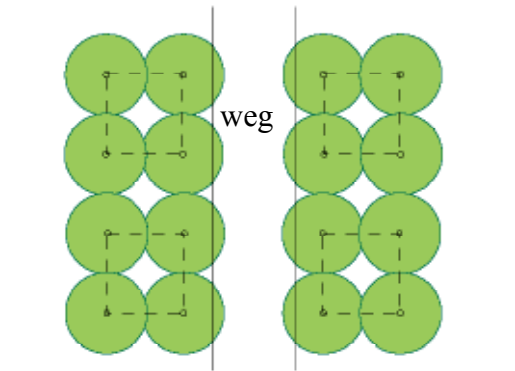
tegenoverstaand

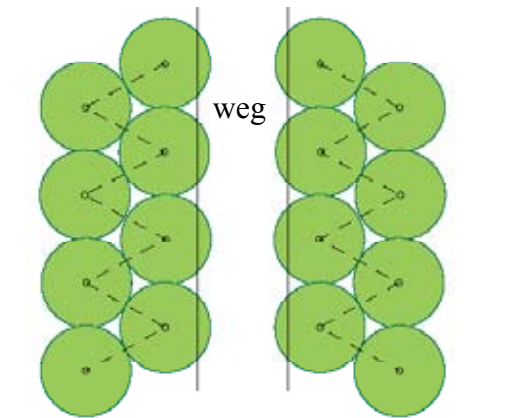
niet tegenoverstaand

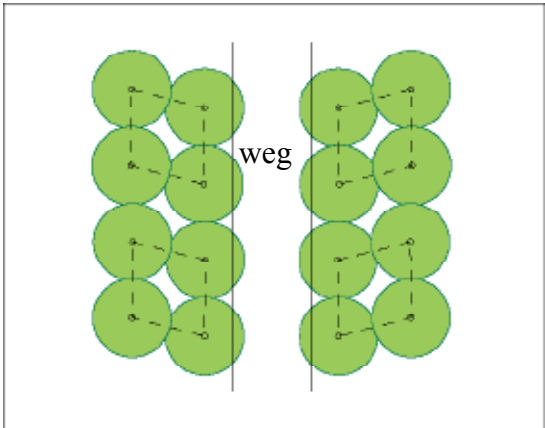
dubbelzijdige laan, enkele bomenrij

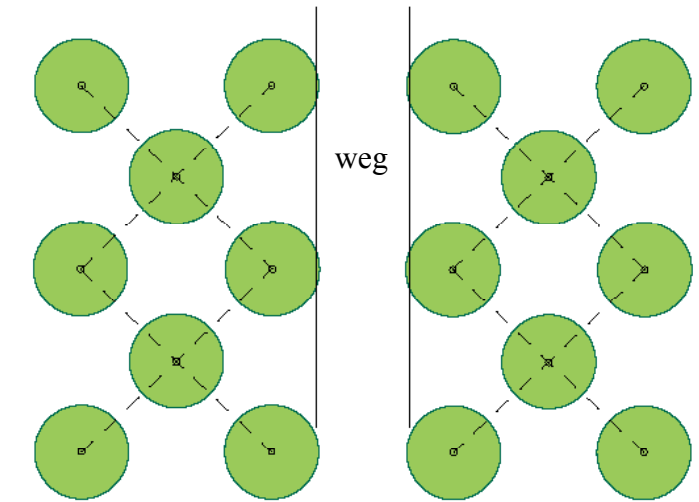
vierkantsverband

driehoeksverband

parallelverband

kruisverband

Bijlage 4: Overzicht voorkomende wegtyperingen

Hoofdgroep	Onderverdeling	Subgroep	Wegfunctie	Periode
Oude verbindingsweg	Grote heerweg/Koningsweg		Communicatie en handel internationaal	8-13e eeuw
	Heerweg	Bovenweg	Communicatie interlokaal Handel	8-13e eeuw
		Benedenweg	Communicatie interlokaal Handel	8-13e eeuw
	Kerkepad 'Doodtweg'		Communicatie lokaal	8-13e eeuw
	Zandweg	Schaapsdriften Hooiwegen Dwarsweg Tiendweg	Communicatie en transport	8-13e eeuw
	Dijkweg			8-13e eeuw
Ontginningsweg	Hoofdontginning		Ontwatering en ontginning	Helft 13e eeuw
	Achterkade		Waterkering	Helft 13e eeuw-15e eeuw
	Jaagpad		Transport trekschuit	Helft 13e eeuw-15e eeuw
	Dwarsdijk/Zuwe/Zij-kade/		Communicatie Waterscheiding Begrenzing	Helft 13e eeuw-15e eeuw
Nieuwe verbindingsweg	Landgoedlaan	Donjonlaan	Communicatie	12e-15e eeuw
		Baroklaan/stelsels	Communicatie/Status	16e eeuw-1e helft 18e eeuw
		Slingerpada	Communicatie/Natuurbeleving	2e helft 18e-begin 19e eeuw
Rijksweg			Communicatie nationaal	19e eeuw
Provinciale weg			Communicatie provinciaal	19e eeuw